

Öppna lärresurser – en kartläggning och analys

Redovisning av ett regeringsuppdrag

National Library
of Sweden

Öppna läresurser – en kartläggning och analys

[Creative Commons Erkännande \(CC-BY\) 4.0 Internationell](#), där inget annat anges.

Kungliga biblioteket

www.kb.se, openaccess@kb.se

Diarienummer: KB 2021-1047

ISBN: 978-91-7000-462-9

Länk till rapporten: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-691>

Öppna lärresurser – en kartläggning och analys

Redovisning av uppdraget om öppna lärresurser,
U2021/04163

Kungliga biblioteket

Innehållsförteckning

1. Förord.....	5
2. Inledning	6
3. Definitioner och avgränsningar	9
4. Utvecklingen i Sverige	12
5. Internationell utblick	15
6. Kartläggning.....	18
7. Analys och diskussion.....	24
8. Sammanfattning och rekommendation till vidare arbete	27
9. Litteratur och tidigare rapporter med relevans för uppdraget	29
Bilaga 1 – Resultat från enkät om de svenska lärosätenas.....	31
användning av öppna lärresurser.....	31
Bilaga 2 – Resultat från enkät till lärosätesbiblioteken	52
Bilaga 3 – Aktiviteter och deltagande i arrangemang	62

1. Förord

Under pandemin genomfördes i princip all undervisning vid landets högskolor och universitet digitalt. Det var ett snabbt skifte i pedagogik som också innebar att mängden digitala läroobjekt som framställdes, inte minst inspelade föreläsningar, ökade dramatiskt. Trots detta visar en enkätstudie som ingår i vår kartläggning att användningen och delningen av öppna lärresurser bara ökade marginellt. Uppenbarligen finns det hinder för att använda dessa lärresurser, dvs avgiftsfritt och öppet licensierat material i digital form, i andra sammanhang än de är direkt framställda för. Vi ser att ett par av hindren är osäkerhet om villkoren för att dela sitt eget och använda andras material och avsaknaden av stöd i tillgängliggörandet. Det saknas oftast tydliga syften och incitament att dela sina lärresurser.

Föreliggande rapport är en redovisning av vårt regeringsuppdrag att kartlägga och analysera användandet av öppna lärresurser. Vi har genomfört det med inriktning på det allmänna biblioteksväsendet. Biblioteken ska, enligt bibliotekslagen, arbeta för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Vi ser att det finns stor potential för biblioteken vid lärosätena att utveckla stödet i hanteringen och spridningen av läroobjekt. Folk- och skolbibliotek kan vara en länk till användarna och når på så sätt en stor del av befolkningen. Att öppna upp tillgången till material framställt vid universitet och högskolor är en del i ett öppet vetenskapssamhälle och spridning av forskningsbaserad kunskap.

Om ett år ska vi redovisa uppdraget att ta fram nationella riktlinjer för öppen vetenskap. Vi ser att vi kan ta resultaten från denna studie vidare i det arbetet.

Karin Grönvall, riksbibliotekarie

2. Inledning

2.1. Uppdraget

Regeringen gav i november 2021 Kungliga biblioteket (KB) i uppdrag att kartlägga och analysera användandet av dels öppna lärresurser, dels allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen. Uppdraget ska genomföras med inriktning på det allmänna biblioteksväsendet. Synpunkter ska inhämtas från Statens skolverk, universitet och högskolor, Riksantikvarieämbetet, Universitetskanslersämbetet, Vetenskapsrådet samt andra berörda myndigheter och organisationer och vidare bör erfarenheter inom Digisam tas till vara.

Skälen till regeringens uppdrag är att det finns behov av en samlad överblick och lägesanalys av användandet då det finns ett antal exempel på aktiviteter och projekt inom öppna lärresurser och allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen och där såväl forskningsbibliotek som folkbibliotek, skolbibliotek och forskningsfinansiärer varit involverade.

Föreliggande rapport är en redovisning av uppdraget om öppna lärresurser. Delen om allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen redovisas i januari 2023.

2.2. Bakgrund

I regeringens motivering till uppdraget framhålls bland annat den betydelse som tillgången till faktabaserad kunskap och information har för att stärka människors motståndskraft i påfrestande tider och för att långsiktigt värna de mänskliga rättigheterna på ett jämställt, säkert och hållbart sätt.

Öppna lärresurser, som utgörs av avgiftsfritt och digitalt tillgängliga läromedel och undervisningsmaterial, är ett viktigt redskap för att uppnå detta mål. Enligt regeringen behöver digitalt baserade utbildningsutbud utvecklas för att lärosätena ska kunna möta samhällets ökande behov av kompetensförsörjning och livslångt lärande.

Sedan 2019 finns det en internationell rekommendation om öppna lärresurser, framtagen av Unesco.¹ I rekommendationen definieras öppna lärresurser på följande vis:

lärande-, undervisnings- och forskningsmaterial, oavsett format och medium, som är allmän egendom eller omfattas av upphovsrätt, som har publicerats inom ramen för en öppen licens och som andra kostnadsfritt kan få åtkomst till, återanvända, bearbeta för annat ändamål, anpassa och distribuera vidare.

¹ Unesco (2019) [Recommendation on Open Educational Resources \(länk\)](#).. Utgiven på svenska av Svenska Unescorådet som ["Unescos rekommendation för öppna lärresurser" \(länk\)](#)

Med en öppen licens menas en...

licens som respekterar upphovsrättsinnehavarens immateriella rättigheter och ger behörigheter som ger allmänheten rättigheter att få åtkomst till utbildningsmaterial och återanvända dem, bearbeta dem för annat ändamål, anpassa dem och distribuera dem vidare.

Ett upparbetat och väl använt ramverk för öppna licenser är Creative Commons uppsättning av licenser som ger behörigheter för åtkomst och återanvändning på flera sätt.²

Utöver definitionen rekommenderar också Unesco hur användning och delning av öppna lärresurser ska realiseras, något som Sverige som medlemsland har ställt sig bakom. Där görs också en tydlig koppling till de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030, specifikt till mål 4 som handlar om att ”säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla”. Sedan 2019 har Unesco och dess medlemsländer arbetat med att globalt implementera rekommendationen och stödja utvecklingen och delandet av öppna lärresurser genom bland annat kapacitetsbyggande och framtagandet av policyer. Medlemsländernas implementering kommer att följas upp under 2023.

I en internationell kontext, men också i en svensk sådan, används ofta begreppet OER (Open Educational Resources). Här används här ”öppna lärresurser” för att beteckna samma fenomen.

2.3. Öppen vetenskap

Öppna lärresurser är en del av den större helhet som samlas under paraplybegreppet *öppen vetenskap*. Öppen vetenskap syftar till att göra forskningsprocessen mer öppen och inkluderande. Med öppen tillgång till vetenskaplig information kan forskningens resultat användas av andra – både inom och utanför forskarsamhället. Det handlar om att göra forskningen transparent, tillgänglig och återanvändbar. Öppen vetenskap har varit en prioriterad fråga i Europeiska kommissionens strategier, riktlinjer och rekommendationer sedan ett antal år och flertalet internationella organisationer har varit drivande i frågan.

Öppna lärresurser samlas i bland annat Unescos rekommendation för öppen vetenskap under rubriken ”Öppen vetenskaplig kunskap” tillsammans med vetenskapliga publikationer, forskningsdata och mjukvara/kod som används för forskningsändamål.³ Sambandet mellan forskning och utbildning understryks ofta i diskussioner och definitioner av öppen vetenskap.

Ett centralt begrepp inom öppen vetenskap är FAIR vilket bland annat ses som en nödvändig förutsättning för öppna forskningsdata och forskningspublikationer. Det är dock möjligt att tillämpa begreppet också på öppna lärresurser. För att värdet av sådana resurser ska uppnås behöver de vara sökbara (Findable), tillgängliga (Accessible), kompatibla (Interoperable) och återanvändbara (Reusable).

² [Creative Commons \(länk\)](#) och Kungliga biblioteket, [Creative Commons för forskare \(länk\)](#)

³ Unesco (2021) [Recommendation on Open Science \(länk\)](#)

2.4. Genomförande

Följande aktiviteter har genomförts inom ramen för uppdraget:

- För att kartlägga användningen av öppna lärresurser inom högre utbildning i Sverige har en uppföljning gjorts av en tidigare studie om högskolans digitalisering.⁴ Detta har gjorts i form av en enkätstudie med frågor riktade till och besvarade av ansvariga för de yrkesprogram inom högskolan som finns omnämnda i högskoleförordningen och i förordningen för Sveriges Lantbruksuniversitet. Den innehåller bland annat frågor om hur användningen av öppna lärresurser följs upp, om några styrdokument utvecklats och om bibliotekens betydelse för användningen av öppna lärresurser. För att få en bild av hur användningen och synen på dessa resurser förändrats under de senaste åren är ett antal av frågorna identiska med de som ställdes i den tidigare undersökningen.

Undersökningen har lagts ut av KB och genomförts av konsulten Kjell Nyman som gjorde den tidigare undersökningen. Resultaten och analysen från denna undersökning återfinns i bilaga 1, men ligger också till grund för avsnitten "Analys och diskussion" och "Lärosätenas användning av öppna lärresurser i undervisning" i denna rapport.

- För att till kartläggningen få en god bild av användningen av öppna lärresurser vid svenska lärosätesbibliotek har en enkätundersökning genomförts, riktad till och besvarad av representanter vid lärosätesbiblioteken. Frågorna och resultatet har tagits fram och delats med en arbetsgrupp utsedd av SUHF:s expertgrupp för lärosätesbiblioteken som i projektform arbetar med att samordna lärosätesbibliotekens arbete med öppna lärresurser.

Resultatet från denna enkät ligger till grund för avsnittet "Lärosätesbibliotekens roll för användningen av öppna lärresurser" i denna rapport. Enkätresultaten i sin helhet redovisas i bilaga 2.

- För att till kartläggningen få en översiktlig bild över den historiska utvecklingen för öppna lärresurser i en svensk kontext, men också för att få en internationell utblick har flertalet längre intervjuer med sakkunniga på området genomförts. Dessa intervjuer ligger bland annat till grund för avsnitten "Utvecklingen i Sverige" och "Internationell utblick" i denna rapport.
- Läsning och analys av tidigare rapporter i Sverige om öppna lärresurser och en allmän fördjupning kring området internationellt (till exempel tagit del av viktigare rapporter och underlag från organisationer).
- Flertalet workshops, intervjutillfällen och ett rundabordssamtal har genomförts med representanter från de olika bibliotekstyperna, kommunbibliotek, skolbibliotek,

⁴ Kjell Nyman (2020) [Uppkopplad utbildning – en ESO-rapport om högskolans digitalisering \(länk\)](#)

regional biblioteksverksamhet och lärosätesbibliotek, liksom med andra berörda myndigheter och organisationer. Se bilaga 3 för redovisning av detta.

Dessa undersökningsmetoder har naturliga begränsningar. Enkäter når inte nödvändigtvis alla och lider av representationsproblem. Resultaten bör därför tolkas med detta i åtanke. Bedömningen har gjorts att det saknas etablerade datakällor för öppna lärresurser (till exempel i index eller databaser) som skulle kunna ligga till grund för att kvantitativt kartlägga förekomst och användning. Genom att använda flera undersökningsmetoder (enkäter, intervjuer, dialoger, ”desktop research” och vissa stickprov) är ändå förhoppningen att det har skapats en god bild av läget.

3. Definitioner och avgränsningar

Den här rapporten ansluter till delar av Unescos definition av öppna lärresurser (avgiftsfria och upphovsrättsligt fria eller öppet licensierade), men avgränsar till att tala om *digitala* öppna lärresurser. Öppna lärresurser kan användas i formell och informell utbildning, men det fokuseras i högre grad på det formella utbildningssammanhanget. Öppet betyder inte nödvändigtvis tillgängligt (vare sig i intellektuell mening eller med hänsyn till funktionsvariationer) men det finns ett starkt beroende mellan dessa begrepp. Med tillgängligt menas i denna kontext oftast tillgängligt på internet. Det görs ingen distinktion mellan olika former av resurser, så det kan röra sig om innehåll i många format, läromedel, kurser eller verktyg, med mera. Bibliotekslagens definition av det allmänna biblioteksväsendet utgör grunden, men det görs vissa avgränsningar till relevanta bibliotekstyper för kartläggningens del.

3.1. Lärandets olika sammanhang

Öppna lärresurser kan användas i många sammanhang för lärande. Det finns möjligheter och användningsområden i såväl ett icke-professionellt sammanhang (i folkbildning, föreningsliv eller för nöjsamt livslångt lärande) som i professionella utvecklingssammanhang (för vidareutbildning eller livslångt lärande som är meriterande i yrkessammanhang). Ett viktigt sammanhang är dock det för formell utbildning (för-, grund-, gymnasie- och högskola) och i genomförandet av uppdraget har ett större fokus legat på detta, och i synnerhet högskole-sammanhanget. Det framkommer dock att många aktörer ser möjligheter i att öppna lärresurser kan användas och återanvändas utanför det sammanhang där de är skapade. Som exempel kan nämnas högskolornas uppdrag med livslångt lärande, där deltagarna ofta inte har tillgång till samma resurser som ordinarie inskrivna studenter.

I kraft av att vara öppet tillgängliga på internet finns möjligheten för användare från alla dessa sammanhang att nyttja dessa resurser och däri ligger också den stora potentialen. Dock behöver alla former av pedagogiska resurser ta hänsyn till vilket sammanhang och på vilken kunskapsnivå en användare befinner sig vilket kräver eftertanke och ett reflekterande arbetssätt som sätter lärandet och användaren i centrum.

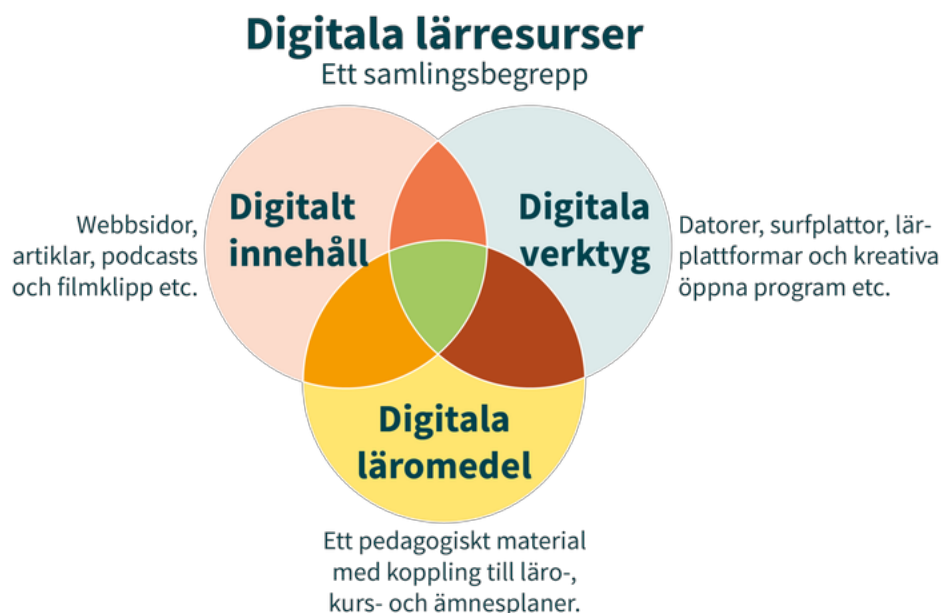
3.2. Digitala resurser för lärande

Praxis och policy för öppna lärresurser upptar sig ofta vid *digitala* öppna lärresurser som finns tillgängliga via internet. I Unescos definition, och i vissa delar av världen, är dock

begreppet formatneutralt, vilket innebär att också till exempel tryckta böcker och annat fysiskt lärandematerial kan vara öppna lärresurser. Det kan till exempel handla om att en bok får mångfaldigas utan ersättning eller tillstånd, eller översättas till ett annat språk och ges ut.

I samband med att uppdraget preliminärt definierades av KB gjordes dock bedömningen att det i en svensk kontext framför allt historiskt och aktuellt har handlat om just digitala öppna lärresurser. I föreliggande kartläggning och analys har en avgränsning till *digitala* öppna lärresurser gjorts.

Digitala lärresurser kan i sin tur delas upp i olika former där gränserna dem emellan ibland är flytande. Skolverket har gjort följande uppdelning av digitala lärresurser för att kunna identifiera variationen av olika digitala lärresurser och dess olika användningsområden i skolvärldens undervisning⁵:

Skolverket presenterar också en värderingsmetod för att granska och värdera digitala lärresurser att använda i olika undervisningssammanhang.

I kartläggningen och analysen ansluts till denna definition och uppdelning, men har i stort uteslutit utrustningsaspekten av digitala verktyg och har inte fokuserat på till exempel datorer och surfplattor utan ser dem som en nödvändig förutsättning för digital utbildning. Dock har aspekten öppenhet lagts till de olika delarna, vilket saknas i Skolverkets definition.

I Läromedelsutredningen konstateras att öppna lärresurser “[inte förhåller sig] till en specifik ämnesdiskurs och är därför mindre normerande till sin karaktär. De öppna resurserna

⁵ Skolverket, [Så väljer och värderar du digitala lärresurser \(länk\)](#)

påminner mer om de kunskapskällor som vi möter i världen utanför skolan”.⁶ Utredningen föredrar att använda ett teknikneutralt begrepp i lagstiftningen och i synnerhet begreppet läromedel. Vad gäller svensk skola landar Läromedelsutredningen i att läromedel och i synnerhet den tryckta boken har en särställning och bör definieras och inkluderas i kommande lagstiftning på skolområdet.

Ett närliggande fenomen till öppna lärresurser och som också kan sägas vara en del av det beroende på genomförandet är öppna nätbaserade kurser, bland annat i form av MOOC:s (engelska för Massive Open Online Courses).⁷ Men en öppen lärresurs utgör oftast inte en sammanhållen kurs eller utbildning. UKÄ skriver: “[för] att utbildningen ska kunna kallas MOOC så måste det vara en utbildning, alltså någon slags kurs. Att exempelvis lägga ut utbildningsmaterial för självstudier är inte samma sak, utan en form av öppna lärresurser (OER, Open Educational Resources)”. Ett flertal universitet och högskolor i Sverige erbjuder dessa helt nätbaserade kurser som är gratis att delta i och inte kräver någon behörighet. De ger oftast inte heller högskolepoäng. Ett kapitel i Högskoleförordningen (1993:100, kap. 11) reglerar sedan 2018 hur detta får bedrivas på svenska högskolor. Internationellt finns också många universitet och högskolor utomlands som erbjuder öppna nätbaserade kurser.

3.3. Öppenhet och tillgänglighet

Öppenhet kan förstås på flera sätt. I ett utbildningssammanhang kan det till exempel förstås som att utbildning och kurser är öppna utan krav på meriter eller att man inte behöver registrera sig som deltagare i en utbildning. Vad gäller lärresurser ska dock öppenhet förstås som att innehållet kan användas fritt, att det får återanvändas för andra syften och i andra sammanhang liksom att det får sammanfogas med andra delar för att bilda en ny helhet.

Ovan nämnda definition från Unesco – om upphovsrättsligt fria eller öppet licensierade lärresurser – sammanfattar tydligt hur öppenhet ska förstås här. Denna form av öppenhet möjliggör det som sammanfattas i de så kallade 5 R-principerna som ofta används och refereras till i diskussioner om öppna lärresurser - *Reuse, Retain, Revise, Remix* och *Redistribute*.⁸

Ett annat begrepp och funktion som tangerar öppna lärresurser är frågan om tillgänglighet. Tillgänglighet kan förstås på flera sätt:

1. Att en resurs finns beständigt tillgänglig över tid på nätet i fallet när resurserna är digitala.
2. Att en resurs är tillgänglig för alla användare, också med hänsyn tagen till olika typer av funktionsvariationer. I en europeisk och svensk kontext finns detta uttryckt i lagstiftning och riktlinjer för digital service i den offentliga sektorn men också för andra aktörer.

⁶ Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel, [Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap \(SOU 2021:70\)](#), s. 133

⁷ UKÄ (2016) [Öppna nätbaserade kurser \(MOOCs\) i svensk högskola – Redovisning av ett regeringsuppdrag \(länk\)](#)

⁸ David Wiley, [Defining the "Open" in Open Content and Open Educational Resources \(länk\)](#)

3. Att en resurs är intellektuellt tillgänglig för den målgrupp som användaren tillhör, till exempel att innehållet är anpassat efter den kunskapsnivå som användaren befinner sig på.

De här aspekterna överlappar varandra och kan i någon mening sägas vara relevanta för det vidare syftet med öppna lärresurser att främja god tillgång till utbildning med kvalitet. De har också alla arbetats med av internationella organisationer och finns uttryckta i gemensamma policydokument och i praxis för arbetet. Väl medvetna om dessa aspekter ska tillgänglighet i det här sammanhang i de flesta fall förstås som tillgänglighet på nätet över tid.

Definierat på detta sätt så harmoniserar öppna lärresurser med hur öppen tillgång till vetenskapliga publikationer oftast definieras.

3.4. Det allmänna biblioteksväsendet

Det allmänna biblioteksväsendet i Sverige består enligt bibliotekslagen (2013:801) av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet och utgörs av folkbibliotek, skolbibliotek, regional biblioteksverksamhet, högskolebibliotek, lånecentraler och övrig offentligt finansierad biblioteksverksamhet. Med det senare avses sådan verksamhet som till övervägande del finansieras av det allmänna, till exempel sjukhusbibliotek och specialbibliotek.

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska *”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”*, liksom att *”främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt”*. Detta uppdrag anknyter väl till att fokusera på arbetet med öppna lärresurser och påpekas också i bakgrunden till regeringens uppdrag till KB.

I den här rapportens kartläggning fokuseras på några bibliotekstyper där användningen och produktionen av öppna lärresurser kan vara särskilt aktuell och där biblioteksformen tydligt knyter an till utbildning och forskning: lärosätesbibliotek, skolbibliotek och folkbibliotek.

4. Utvecklingen i Sverige

De senaste decenniernas generella digitalisering har förändrat förutsättningarna för utbildning på ett avgörande sätt. Möjligheterna att utveckla olika former av digitala lärresurser har givit varje lärare verktyg att ta fram material som kan användas av elever och studenter som underlag för sitt lärande. Det kan gälla hela kurser eller kursmoment såväl som mindre delar, och det förekommer på alla utbildningsnivåer inom det formella lärandet.

Dessa möjligheter har också realiserats på många sätt. Lärare använder digitalt material i form av text, bilder, videor, etc. En stor del av dessa lärresurser tillgängliggörs på internet, via så kallade lärplattformar, egna playtjänster eller via mer generella tjänster såsom YouTube. När användningen av digitala lärresurser ökade såg kommersiella och andra aktörer både en möjlighet och ett behov av att tillhandahålla plattformar för sådant material. Det finns därför olika typer av lärplattformar för digitala lärresurser ämnade att samla och lätt tillgängliggöra dessa. Plattformarna kan vara öppna för vem som helst eller tillgängliga

endast för de som studerar vid universitetet, högskolan, skolan eller motsvarande. De olika formerna av lärplattformar, med olika stöd för utveckling och publicering, har lett till viss konkurrens mellan det som är öppet tillgängligt respektive det som har begränsad åtkomst. De senaste åren har också variationen av lärplattformar på universitet och högskolor minskat och allt fler använder den av Sunet tillhandahållna lärplattformen Canvas.⁹ Den tillhörande "Canvas Commons" är en plats för förvaring och delning av lärobject där man kan dela skapade läresurser med kollegor, lärosäten eller andra användare av Canvas i världen.

Den breda spridningen och tillgången möjliggör i alla fall i teorin för återanvändning och anpassning. Samtidigt finns oklarheter kring upphovsrättsliga frågor och kunskapen om vilket material som kan återanvändas och på vilket sätt saknas många gånger.

Trots att Sverige i flera avseenden ligger långt fram i den generella digitala utvecklingen, inte minst inom det svenska utbildningsväsendet, har öppna läresurser som fenomen inte haft den utveckling som skulle kunnat förväntas. Detta trots att ett flertal initiativ har tagits under 2000-talet och flera projekt har genomförts. Här redogörs för ett antal sådana projekt och deras resultat, men redovisningen har inte anspråk på att vara heltäckande eller systematisk. Givet uppdragets inriktning mot biblioteksväsendet är fokus på projekt som bedrivits vid, finansierats av eller rör bibliotek.

- En förstudie genomfördes 2005 för att utreda förutsättningarna för att synliggöra och utbyta kursmaterial och undervisningsresurser i digital form producerade inom högskolan, mot bakgrund av en önskan från dåvarande Bibsam-avdelningen på KB och Myndigheten för Sveriges nätuniversitet att få en överblick över aktuell utveckling.¹⁰ Förstudien rekommenderar vidare arbete i form av behovsanalyser, kartläggningar och kunskapsspridning.
- Med finansiering från KB:s dåvarande program för OpenAccess.se bedrevs under åren 2008 till 2011 olika projekt med syfte att öka användning av öppna läresurser. I ett samarbetsprojekt mellan flera lärosäten kartlades existerande digitala läresurser och bruket av sådana vid fem svenska lärosäten.¹¹ I projektets slutrapport konstateras att begreppen OER (öppna läresurser) och digitala läresurser fortfarande var nytt för många men att över hälften av de lärare som ingått i studierna använder sig av sådana resurser i större eller mindre utsträckning. Vidare konstaterades att utvecklingen av egna läresurser är betydligt vanligare än återanvändning av andras material. Diskussionen om vad som krävs för att nå en ökad användning av öppna läresurser

⁹ [Sunet beskriver tjänsten så här](#): "Canvas är en digital lärmiljö för undervisning som möjliggör kommunikation, administration, examination och samarbete mellan lärare, studenter och administratörer. Vi erbjuder även en arena för samarbete och utbyte kring tjänsten, i form av det nationella LMS-nätverket SALSA." LMS står för Learning Management System.

¹⁰ Katarina Jandér (2005) [Tillgång till digitala läresurser inom högskolan - en förstudie \(länk\)](#). Nätverket för IT i högre utbildning (ITHU) bildades 2007 av Myndigheten för Nätverk och Samarbete inom Högre Utbildning (NSHU). Myndigheten lades ned vid årsskiftet 2008–2009 men nätverket fortsätter i annan form med roterande ordförandeskap. Nätverket verkar för att höja den digitala kompetensen och stödja andra nätverk i frågor som rör digitalisering.

¹¹ Jessica Lindholm et al. (2009) [Digitala läresurser i lärosätenas öppna arkiv. Slutrapport från OERIIR-projektet \(länk\)](#)

tar dels sin utgångspunkt i praktiska frågor som rör tekniska lösningar, behov av information och goda exempel, ökad kunskap om bland annat upphovsrätt, incitament för utveckling och användning samt behov av nytto-kostnadsanalyser. Dels strategiska frågor som rör relationen mellan utbildning och forskning, där den senare ofta värderas högre vid meritering, liksom avsaknaden av policyer och riktlinjer.

- Ett projekt genomfördes vid Högskolan i Borås under 2010 vilket med utgångspunkt i resultat från den tidigare studien hade som syfte att skapa en modell för spridning och användning av öppna digitala läresurser, information och utbildning, samt krav för kopplingar mellan lärplattform och institutionellt arkiv.¹² Bland slutsatserna lyfts behovet av att arbetet med öppna läresurser bör präglas långsiktighet, vilket bland annat innebär att frågan ges en permanent hemvist och att ansvaret att driva arbetet tydliggörs. De pekar också på fördelarna med ett nära samarbete mellan olika delar i organisationen som representerar teknisk, kommunikativ respektive pedagogisk kompetens.
- Ett annat projekt finansierat av KB drevs av nio lärosäten inom ramen för Nätverket för IT i högre utbildning (ITHU) i form av en seminariereserie under 2010 och 2011. Syftet var att öka kunskapen om OER, principerna bakom Creative Commons och tillämpningen av öppna läresurser inom högre utbildning utifrån olika perspektiv - studenters, lärares, universitets.¹³
- I rapporten "Uppkopplad utbildning" från 2020 undersöker Kjell Nyman, på uppdrag av Expertmyndigheten för studier i offentlig ekonomi (ESO), hur utvecklingen av digitaliseringen ser ut på svenska universitet och högskolor.¹⁴ Där konstateras vad gäller öppna läresurser bland annat att det "tycks fortfarande vara ett förhållandevis okänt begrepp bland många medarbetare på svenska lärosäten" baserat på en enkät till programansvariga vid universitet och högskolor. Rapporten innehåller också en nyligen genomförd redogörelse för både den internationella och svenska utvecklingen som kompletterar denna rapport. Delar av det underlag som finns för Nymans rapport får en uppföljning i bilaga 1 till föreliggande rapport.
- Ett aktuellt och praktiskt exempel på hur man som lärosäte arbetar med öppna läresurser i projektform är "Delningskultur för utbildning, rekrytering och kunskapsutveckling (DURK)" som drevs av Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet under åren 2020-2021.¹⁵ I

¹² Agneta Eklöf och Tobias Pernler (2011) [Modell för ökad användning av öppna digitala läresurser - Slutrapport \(länk\)](#)

¹³ Alastair Creelman (2011) [OER - en resurs för lärande: Projektrapport till Kungliga biblioteket, Programmet för Open Access.se \(länk\)](#).

¹⁴ Kjell Nyman (2020) [Uppkopplad utbildning - en ESO-rapport om högskolans digitalisering \(länk\)](#). Särskilt s. 62–68 för en redogörelse för den internationella och svenska utvecklingen kring öppna läresurser.

¹⁵ Göteborgs universitet, Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL), [Delningskultur för utbildning, rekrytering och kunskapsutveckling \(DURK\) \(länk\)](#) och Maria Sunnerstam (red.) (2022) [Öppna läresurser vid Göteborgs universitet. En förstudie om delningskultur för utbildning, rekrytering och kunskapsutbyte \(länk\)](#)

slutrapporten för projektet redovisas för erfarenheter och lärdomar från deltagande lärare och projektgrupp när man har tagit fram öppna lärresurser och kurser för användare utanför universitetet. Projektet utforskar också vilken roll öppna lärresurser kan få för breddad rekrytering till högskolan och livslångt lärande och sätter lärosätets mål och strategier i relation till öppna lärresurser.

En utveckling i Sverige på senare år, som har bäring på framtagandet och användningen av öppna lärresurser och relaterat till en högre grad av digital undervisning, är frågan om äganderätten till resultaten av verksamheten vid universitet och högskolor och det så kallade ”lärarundantaget”. Flera lärosäten har i policyer förtydligat upphovsrätten till just undervisningsmaterial och lärosätenas nyttjanderätt. Som exempel på ett lärosäte som ser relationen mellan vem som äger bland annat verk producerade inom undervisningen och etablerandet av ett öppet vetenskapligt system kan Linnéuniversitetet nämnas. I en policy för material producerat vid Linnéuniversitetet har principerna för upphovs- och nyttjanderätt förtydligats för att ge lärosätet större möjlighet att använda det som lärare producerar eller använder i undervisningen, med fortsatt beaktande av upphovspersonens ideella och ekonomiska rättigheter.¹⁶ Frågan är dock kontroversiell och uppmärksammas bland annat av universitetslärarnas, forskarnas och doktorandernas fackliga och professionella organisation SULF.¹⁷

5. Internationell utblick

Öppna lärresurser och det vidare begreppet öppen utbildning har självklart ett brett internationellt sammanhang. Den generella digitaliseringens möjligheter har i många länder identifierats som en väg att både utveckla lärandet och att göra utbildning tillgänglig för fler och i fler situationer. Följande avsnitt är tänkt att genom några exempel visa på hur satsningar på öppet lärande kan se ut och olika vägar att utveckla användandet av öppna lärresurser.

Utbildningssystem ser olika ut i olika länder och där det formella systemet har mindre att erbjuda ökar betydelsen av verktyg som öppna lärresurser. Kostnaden för läromedel kan i många fall utgöra ett betydligt större hinder för utbildning än i Sverige, även om också svenska studenter lyfter sådana kostnader som en utmaning. Öppna lärresurser, till exempel i form av "open textbooks", blir under dessa förhållanden en väg att göra utbildning tillgänglig för fler.

Behoven skiljer sig således tydligt åt mellan olika delar av världen. Flera transnationella initiativ har under de senaste decennierna argumenterat för öppna lärresurser som ett viktigt medel för att utjämna förutsättningarna för utbildning och därmed för en mer jämlik värld. Ett exempel är Commonwealth of Learning som genom att bland annat tillhandahålla infrastrukturer för delande av till exempel lärresurser respektive utbildningar för lärare och

¹⁶ Linnéuniversitetet (2022) [Policy för material producerat vid Linnéuniversitetet \(länk\)](#)

¹⁷ Se bland annat ”[Lärosäte ifrågasätter lärarnas upphovsrätt](#)” (29/4 2021), ”[SLU förnekar lärarundantaget – vill använda inspelade föreläsningar](#)” (21/10 2021) och ”[Lärarundantaget behövs inte – tumregeln räcker](#)” (9/12 2021) i Universitetsläraren.

utvecklare, vill bidra till utvecklingen av öppen utbildning och distansutbildning.¹⁸ Bland deras initiativ ingår också stöd till utvecklingen av virtuella universitet i samväldets 32 mindre stater. I Europa lanserade kommissionen 2013 initiativet Open up Education som pekar på teknologins och öppna läresurserns möjligheter att förnya och utveckla utbildning inom EU för mer likvärdiga utbildningssystem och stärkt konkurrenskraft.¹⁹ Ett nätverk av nationella utbildningsmyndigheter har etablerats för att genom utbyte av erfarenheter, samarbeten, och rekommendationer arbeta för att bidra till måluppfyllelse av kommissionens initiativ.²⁰

En gemensam utmaning är det fjärde av FN:s hållbarhetsmål om en god utbildning för alla, att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla. Öppna läresurser ses i det sammanhanget som en väg att göra utbildning tillgänglig för fler och som en väg att utveckla det livslånga lärandet. Det uppfattas som viktigt inte minst i länder med mindre utbyggda utbildningssystem och där såväl resurser som tillgång till lärare ofta är begränsat.

I flera länder finns organisationer som arbetar med och driver frågan om öppna läresurser och öppen utbildning som en del av antingen ett tydligt uppdrag om till exempel distansutbildning eller som en vald fokusering för ett universitet. Det ger möjlighet att skapa ett tydligt sammanhang och en naturlig plats att vända sig till för kunskap om öppna läresurser, stöd vid utveckling, och som en ingång till att hitta redan befintliga resurser. Sådana organisationer kan också bidra till kontinuitet och möjliggöra en positiv utveckling.

Exemplen är många på universitet som helt eller delvis har öppen utbildning som inriktning. I Storbritannien finns Open university UK som sedan drygt sextio år arbetat med distansutbildning och som i och med digitaliseringen utvecklat öppna digitala läresurser.²¹ De öppna läresurserna ses som en del av det bredare begreppet öppna utbildningspraktiker ("open educational practices") där inte bara resurserna i sig är viktiga utan också de möjligheter till samskapande och demokratisering av lärandeprocessen de ger. Vid universitetet bedrivs också omfattande forskning om hur olika digitala resurser kan användas för att utveckla lärande som sker på distans.

Ett exempel på ett mer traditionellt campusuniversitet som har anammat öppna läresurser är University of Edinburgh.²² Här framhålls betydelsen av att lärarnas resurser syns och kan återanvändas av andra. Vid universitetet i Wageningen utgör öppna läresurser en del av ett bredare fokus på öppen vetenskap.²³ Universitetsbiblioteket har inom ramen för detta skapat en ingång till de läresurser som tagits fram och används vid universitet. Detta sökbara Library for Learning omfattar nära 3 000 resurser av skilda slag med tydlig angivelse av

¹⁸ [Commonwealth of Learning \(länk\)](#)

¹⁹ [Europeiska kommissionen \(2013\) Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources \(länk\)](#)

²⁰ [European Network of Education Councils \(länk\)](#)

²¹ [Open University UK \(länk\)](#)

²² [Open Educational Resources vid University of Edinburgh \(länk\)](#)

²³ [Open Educational Resources vid University of Wageningen \(länk\)](#)

under vilken licens de görs tillgängliga och hur de därmed kan spridas och återanvändas.²⁴ Bland andra universitet i Europa som framgångsrikt använder öppna lärresurser kan nämnas Nantes Université i Frankrike, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) och Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i Spanien.²⁵

Open UBC vid University of British Columbia i Kanada är ett annat exempel på ett campusuniversitet som gjort betydande och framgångsrika satsningar på öppna lärresurser som en del av öppen vetenskap.²⁶ Vid sidan av att tillhandahålla en kurerad databas över öppna lärresurser innefattar det också bland annat finansiering via en särskild fond för innovation kring och utveckling av öppna lärresurser liksom verktygslådor som stöd vid sådan utveckling. Ett annat exempel från Kanada är University of Toronto som genom initiativet Open UToronto stödjer utveckling, användning och delning av öppet innehåll med syfte att stödja en kultur av öppen pedagogik.²⁷ Open UToronto utfärdar inga examina eller kursbevis utan ger tillgång till olika former av öppna lärresurser som utvecklats vid universitetet, bland annat för att väcka intresse för fortsatta studier inom det formella utbildningssystemet och för livslångt lärande.

En annan väg för att bidra till utvecklingen är satsningar på öppna lärresurser på nationell policynivå, antingen som en sak i sig eller som en del av satsningar på digitaliseringen av utbildningen eller öppen vetenskap. Ett exempel är Nederländerna som under senare år gjort stora investeringar i digitalisering av utbildning och forskning genom samarbetsorganisationen SURF. Ett av dess tre huvudområden utgörs av utbildning och IT. En del av denna satsning är en nationell infrastruktur som ska samla olika former av digitala lärresurser för att underlätta för studenter och lärare att lätt få åtkomst till bland annat öppna lärresurser men också material som är skyddat eller kommersiellt.²⁸

Ett annat exempel är den tyska Unesco-kommissionen som har tagit flera initiativ för att stötta utvecklingen av öppna lärresurser både i form av top-down och bottom-up-aktiviteter.²⁹ Här ingår bland annat etablerande av OERcamp, en träffpunkt för praktiker inom öppna lärresurser som under 2022 firar 10 år.³⁰ En nationell portal har också skapats som utgör en ingång till lärresurser för skolan, högre utbildning, yrkesutbildning och träning, samt fortbildning.³¹ I juli 2022 presenterade det federala ministeriet för utbildning och forskning en nationell strategi för öppna lärresurser.³² Utifrån utmaningar och mål pekar den ut sex handlingsområden för att utveckla användandet av öppna lärresurser och etablerande av öppen utbildning.

²⁴ [Library for Learning, University of Wageningen \(länk\)](#)

²⁵ [Nantes Université \(länk\)](#), [Universitat Oberta de Catalunya \(länk\)](#) respektive [Universidad Nacional de Educación a Distancia \(länk\)](#)

²⁶ [Open UBC, University of British Columbia \(länk\)](#)

²⁷ [Open UToronto, University of Toronto \(länk\)](#)

²⁸ [SURF \(länk\)](#)

²⁹ [OER in Deutschland: Praxis und Politik. Bottom-Up-Aktivitäten und Top-Down-initiativen \(länk\)](#)

³⁰ [OERcamp \(länk\)](#)

³¹ [OERinfo \(länk\)](#)

³² [OER-Strategie. Freie Bildungsmaterialien für die Entwicklung digitaler Bildung \(länk\)](#)

Som en del av Finlands nationella arbete med öppen vetenskap tas en policy för öppen utbildning och öppna lärresurser fram och sedan 2020 finns en policy specifikt för öppna lärresurser.³³ Där har också undervisnings- och kulturministeriet tillsammans med utbildningsstyrelsen initierat och utvecklat en nationell ingång till öppna lärresurser för alla utbildningsnivåer.³⁴ I Norge finns på motsvarande sätt en samlad ingång till lärresurser i över 130 examensämnen för vidareutbildning.³⁵

I en internationell jämförelse kan den svenska utvecklingen av användandet av öppna lärresurser i en del avseende uppfattas som blygsam. Samtidigt är det uppenbart att utvecklingen även i andra länder går i vågor, beroendet av politiska beslut och inte minst ekonomiska resurser är tydligt. Exempel från Storbritannien, som ofta lyfts som framgångsrika, visar att då större satsningar och fleråriga projekt avslutas påverkar det utvecklingen negativt.

6. Kartläggning

För att kartlägga användningen av öppna lärresurser har olika metoder använts. Dels har enkätundersökningar genomförts till programansvariga vid svenska lärosäten och till svenska lärosätesbibliotek och dels har kunskap och erfarenheter samlats in genom intervjuer och samtal med praktiker och chefer inom det allmänna biblioteksväsendet och med andra representanter för myndigheter och organisationer som identifierats under arbetets gång.

Här presenteras de viktigaste resultaten från dessa undersökningar.

6.1. Lärosätenas användning av öppna lärresurser i undervisning

Enligt den undersökning riktad till programansvariga vid lärosätena som gjorts inom ramen för uppdraget har användandet av öppna lärresurser på lärosätena ökat de senaste åren, men de används fortfarande i en blygsam omfattning. Framförallt gäller det återanvändandet av lärresurser som andra skapat, men också delandet av lärresurser skapade vid det egna lärosätet.

Skälen till att använda öppna lärresurser är att lärarna på så sätt får tillgång till undervisningsmaterial som kan vara svårt att få fram, att de fördjupar undervisningens innehåll och att de frigör tid för lärarna. Några respondenter lyfte de öppna lärresursernas positiva inverkan på studenternas livslånga lärande – när de får upptäcka, utforska och granska öppna resurser skaffar de sig kunskap om vad som finns och kan sedan använda det som resurs när de lämnat universitetet.

Skälen till att inte använda öppna lärresurser är bristande kunskap. För dem som kände till öppna lärresurser men ändå valde att inte använda dem angavs att det kan vara svårt att hitta resurser av hög kvalitet som också är beständigt över tid och att de inte passar den specifika

³³ Vetenskapliga samfundens delegation, [Policy för öppen utbildning och öppna lärresurser \(länk\)](#) och [Rekommendationer för öppen utbildning \(länk\)](#)

³⁴ [Biblioteket för öppna lärresurser \(länk\)](#)

³⁵ [Nasjonal Digital Læringsarena \(länk\)](#)

undervisningen. Av dem som inte gjorde egna lärresurser angavs att man som lärare riskerar att göra sig själv arbetslös och att man var osäker på om det egna materialet höll tillräckligt god kvalitet.

Det var också tydligt i undersökningen att det är svårt att tydliggöra vad öppna lärresurser är och att begreppet inte är förankrat i den svenska lärosättsvärlden. Det finns få styrdokument på lärosätena gällande öppna lärresurser enligt undersökningen, vilket också återspeglas i enkäten till lärosättsbiblioteken. Få uppger också att de fått information om öppna lärresurser från lärosättsbiblioteken, men bland dem som faktiskt använder öppna lärresurser hade var tredje fått hjälp av biblioteket med spridningen av dessa och bland de som framställde egna lärresurser hade biblioteken hjälpt 37 procent att sprida dessa. Uppföljningen av användandet är också låg, men förekommer både genom uttag av användningsstatistik och informellt i samtal med studenterna.

Undersökningen i sin helhet återfinns i bilaga 1.

6.2. Lärosättsbibliotekens roll för användningen av öppna lärresurser

Lärosättsbiblioteken är en del av det allmänna biblioteksväsendet. Högskolelagen (1992:1434) anger att det vid alla universitet och högskolor som omfattas av lagen ska finnas tillgång till ett högskolebibliotek. Lärosättsbiblioteken har en viktig roll i att öka studenters kunskaper i frågor om informationssökning och källkritik. Många lärosättsbibliotek har en omfattande undervisningsverksamhet som riktar sig till studenter, doktorander, forskare och lärare vid lärosätet och täcker utöver undervisning i frågor om informationssökning och källkritik, också vetenskaplig kommunikation, akademiskt skrivande, hantering av forskningsdata, och användning av olika verktyg för hantering och bearbetning av data.

Vid sidan av biblioteken på lärosätena finns också ofta högskolepedagogiska enheter. Dessa kan ha uppdrag och verksamhet som är rådgivande och producerande när det gäller pedagogik i digitala miljöer, hur lärplattformar och andra medier bäst kan användas. I vissa organisationer finns upparbetade samarbeten mellan bibliotek och andra enheter som stödjer lärosätets utbildningsuppdrag.

Kartläggningen av lärosättsbibliotekens användning av öppna lärresurser har bland annat gjorts med hjälp av en enkät till de svenska lärosättsbiblioteken (36 stycken). Enkäten skickades till cheferna vid lärosättsbiblioteken som ombads att besvara frågorna för hela bibliotekets räkning och på en övergripande nivå. Utöver enskilda eller flervalssvar har det också getts möjlighet till fritextsvar för att kvalificera svaren. Fritextsvar har vägts in i resonemanget nedan. Genom enkäten har det för kartläggningens del erhållits en god övergripande bild av lärosättsbibliotekens användning och syn på öppna lärresurser.

Enkäten följdes också upp med ett dialogmöte med representanter från samtliga lärosättsbibliotek där resultaten presenterades och diskuterades. Syftet var att ytterligare fylla på med kunskap och erfarenheter för kartläggningens del.

Här redogörs för de huvudsakliga resultaten från undersökningen.

En övervägande del av lärosätesbiblioteken svarar att man använder öppna lärresurser (91 procent, eller 32 bibliotek av 35 svaranden). Man bedömer dock att det i hög grad saknas styrdokument (riktlinjer, policyer eller strategier till exempel) för användandet av öppna lärresurser på lärosätet i stort (2 av 35 svarar att det finns), även om det finns exempel på styrdokument som tangerar området. Användningen görs i den undervisning som biblioteken utför, i lärplattformar, på webbplatser som inspiration och för självstudier och repetition. Hänvisningar till andra biblioteks lärresurser är vanligt. Dock svarar en stor andel (51 procent, eller 18 av 35) att man inte systematiskt följer upp användningen av öppna lärresurser. Detta kan också noteras i svaren på enkäten till programansvariga vid lärosätena.

När det gäller om och på vilket sätt som biblioteken deltar i lärosätets eventuella arbete med öppna lärresurser svarar många (ca 42 procent, eller 15 av 35) att de gör det. Det sker på olika sätt. Man deltar bland annat genom att producera resurser som kan användas av studenter, lärare och forskare vid lärosätet. I några fall är det biblioteket som ansvarar för produktionen av digitala resurser (genom att till exempel ha IKT-pedagoger anställda), och i flera fall ingår biblioteket i specifika lärosätesprojekt kring öppna lärresurser och kurser.

I den officiella biblioteksstatistiken som årligen sammanställs av KB efterfrågas uppgifter om antalet digitala pedagogiska resurser för biblioteks- och söktjänster.³⁶ För 2021 uppgick dessa för lärosätesbibliotekens del till 1 518 stycken. Sedan 2015 har antalet nästan fördubblats (från 822 stycken). Enkätresultatet visar att en del lärosätesbibliotek (ca 35 procent) bedömer att mer än hälften av deras lärresurser är öppna lärresurser och några fler (ca 42 procent) att inga eller mindre än hälften är öppna lärresurser.

Då det saknas datakällor för öppna lärresurser (till exempel i index eller databaser) så finns ingen möjlighet att göra en inventering av vare sig bibliotekens eller lärosätenas skapade öppna lärresurser på något systematiskt sätt. Till exempel kan nämnas att det saknas möjlighet att i större repositorer, databaser och index (till exempel DiVA eller Swepub) ange att en resurs är specifikt en öppen lärresurs och dessa tjänster är heller inte skapade med detta i åtanke.

Representanter för lärosätesbiblioteken vill särskilt framhäva möjligheterna i ett ökat nationellt samarbete för att samutnyttjande i högre grad ska kunna uppstå. Likaså ser man möjligheter i den tidsbesparing som görs om man återanvänder andras resurser och att öppna lärresurser möjliggör en mer flexibel användning och lättare kan anpassas för olika lärstilar och behov.

De huvudsakliga hindren upplevs vara att nå ut med information till användare (främst studenter) och motivera användningen, och att man inte har resurser att prioritera det här arbetet generellt när det saknas tydliga uppdrag.

³⁶ Kungliga biblioteket, [Biblioteksstatistik \(länk\)](#)

Biblioteken lyfter fram lärplattformar som både en möjlighet och ett potentiellt hinder. Allt fler lärosäten använder samma lärplattform och det finns möjlighet att dela lärresurser mellan organisationer och med omvärlden. Ändamålsenliga digitala plattformar för spridning och delning av lärresurser är i allmänhet en god förutsättning också för öppna lärresurser. Samtidigt främjar lärplattformar också att resurser endast finns tillgängliga för behöriga användare, till exempel antagna studenter.

Som exempel på öppna kurser med innehåll från lärosätesbibliotek som kan användas av både studenter vid det egna lärosätet (antingen för egna studier eller som en del av en poänggivande kurs på lärosätet i de fall lärare väljer det) eller studenter vid andra lärosäten eller intresserad allmänhet kan nämnas den öppna “Grundkurs i informationssökning” från Umeå universitetsbibliotek eller den öppna kursen “Save Time - optimise how you search and organise references” från Karolinska Institutet Universitetsbiblioteket.³⁷

6.3. Universitets och högskolors playtjänster

Som vi har sett tidigare ingår olika former av lärmaterial i begreppet öppna lärresurser. En av dessa är olika former av videoinspelningar. Det kan till exempel handla om kortare eller längre beskrivningar av tillvägagångssätt, inspelade föreläsningar eller olika grafiska presentationer av frågeställningar eller utbildningsmoment. De flesta svenska universitet och högskolor samlar dessa i vad som kallas en playtjänst på sin webbplats.³⁸ De tillgängliggörs även ofta via allmänna videotjänster på nätet. Sunet tillhandahåller en infrastruktur för detta som flertalet lärosäten utnyttjar men andra lösningar finns också. Sunet-lösningen gör det också möjligt att importera videomaterial till den lokala lärplattformen.³⁹

Materialet på dessa playtjänster varierar från någon eller några minuter, till mer än en timme långa inspelningar. Allt detta material ryms inte inom en mer strikt avgränsning av öppna lärresurser utan utgör informationsmaterial av annan karaktär om det aktuella lärosätet. Då varje lärosäte har sin egen playtjänst och det saknas en nationell ingång till dessa, liksom att de har begränsade sökmöjligheter för olika typer av resurser låter sig en systematisk genomgång inte enkelt genomföras. Genom stickprov i några universitets och högskolors playtjänster går det dock att konstatera att det sammantaget finns material inom samtliga övergripande ämnesområden, men att det för de olika professionsutbildningarna inom vårdområdet förefaller finnas mer material utvecklat. Det material som återfinns är i olika utsträckning speciellt utvecklat för ändamålet. En hel del är inspelade föreläsningar, medan annat tydligt är utformat utifrån en pedagogisk idé som utnyttjar mediets speciella förutsättningar. Tjänsterna erbjuder möjligheten att licensiera videomaterial enligt till exempel Creative Commons, men detta verkar inte användas i en omfattning som underlättar återanvändning.

³⁷ Umeå universitet, [Grundkurs i informationssökning \(länk\)](#) och Karolinska Institutet, [Save Time - optimise how you search and organise references - Information Literacy for Master Students \(länk\)](#)

³⁸ I de flesta fall återfinns de på en adress som <https://play.xx.se> där xx.se är lärosätets domännamn.

³⁹ Läs mer om [Sunet Play \(länk\)](#)

6.4. Skolbibliotekens roll för användningen av öppna lärresurser i grund- och gymnasieskolan

Den ökade öppna tillgången till vetenskapliga publikationer, tillsammans med öppna lärresurser, påverkar elevernas kunskapsinläring. Elever och skolpersonal har ökade förväntningar på en god tillgång till vetenskapliga resultat på internet vilket ställer krav på såväl bibliotek som undervisning. Skolbibliotek är en viktig stödfunktion för lärande och informationsförsörjning både genom att ombesörja tillgång till införskaffad och licensierad information men också för att strukturera och guida till öppet tillgängliga resurser.

Skolbibliotekens behov av, kännedom om och användning av öppna lärresurser har undersökts genom intervjuer och samtal med skolbibliotekarier från olika delar av landet.

Skolbibliotek och skolbibliotekarier är i hög grad involverade i att välja resurser av olika slag, för både elever och lärare och är en del av den pedagogiska verksamheten på skolan. Det viktigaste är att de resurser som används är av hög kvalitet för det syfte eleven eller läraren har och för den kunskapsnivå som eleven befinner sig på. Samtidigt prioriteras inte *öppna* lärresurser på något särskilt sätt, utan resursernas ämne, avgjorda kvalitet och nivå av kunskap är det avgörande. Det påpekas att mycket av det material och lärresurser som används av skolbibliotek kommer från myndigheter och organisationer som har i uppdrag att ta fram läromedel som är fria att använda, till exempel Skolverket, Statens medieråd, Internetstiftelsen och UR. Det gäller i synnerhet lärresurser om källkritik och medie- och informationskunnighet.

Bedömningen är att skolbiblioteken i första hand arbetar med öppna lärresurser genom urval och viss kvalitetsgranskning till lärare och elevers förmån. Man är alltså konsument av öppna lärresurser i högre grad än man är producenter eller utgör stöd för produktion och spridning av skolornas egna lärresurser, även om detta naturligtvis förekommer. Förutsättningarna på skolor och skolkoncerner att sprida lärresurser – öppna som stängda – ser också olika ut, och ofta används kommersiella tjänster på nätet för det ändamålet.

På de gymnasieprogram som i hög grad är högskoleförberedande kan lärosätesbibliotekens öppna lärresurser i form av till exempel filmer eller ämnesguider vara värdefulla verktyg för att eleverna själva ska söka och värdera information och vetenskapliga resurser. Kännedomen om dessa resurser finns ofta hos skolbibliotekarier på gymnasier med sådan inriktning och rekommenderas till elever. Detta visar på värdet hos öppna lärresurser – att de kan användas och återanvändas mer öppet över organisationsgränser och för andra syften än den tänkta målgruppen.

Ett behov som finns för skolbibliotek och i förlängningen för lärare är möjligheten att lättare hitta öppna lärresurser. Skolbibliotekarier och lärare spenderar mycket tid att hålla sig uppdaterade och leta efter användbara läromedel och lärresurser. Det uttrycks ett behov av att lättare kunna hitta öppna lärresurser som finns och erbjuds av olika producenter.

Skolbibliotek kan inte sägas vara en homogen biblioteksform till följd av att det saknas tydliga riktlinjer på kommunal nivå om vilka uppdrag, bemanning och resurser som skolbibliotek ska ha. Skolbibliotekens kapacitet att själva fokusera på digitala och öppna

lärresorser är därför något som i mycket hög grad skiljer sig åt från skolbibliotek till skolbibliotek. Det är därför inte möjligt för den här kartläggningens del att få en heltäckande bild av om och hur öppna lärresorser används i skolbibliotekssammanhang.

6.5. Folkbiblioteken och öppna lärresorser

Folkbibliotek finns i alla kommuner i Sverige och är en arena för allmänheten att komma i kontakt med forskningsresultat och utbildningsmaterial. Folkbibliotekens uppdrag att främja intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning kan sägas linjera tydligt med bland annat Unescos rekommendation om öppna lärresorser. I ett samhälle med ett större behov av kompetensförsörjning och livslångt lärande har också folkbibliotek en viktig funktion och ställning. Digitala öppna lärresorser är här viktiga verktyg.

Genom en genomgång av aktuella biblioteksplaner, som folkbibliotek och regional biblioteksverksamhet enligt lag måste ta fram för verksamheten, kan man konstatera att öppna lärresorser inte direkt är omnämnt i dessa planer. Kanske är det ett för specifikt fenomen för att göra avtryck i styrdokument av detta slag, men det kan också indikera att biblioteken inte systematiskt arbetar med att främja användningen av öppna lärresorser. Däremot kan konstateras att lärande, bildning och folkbildning har en stark ställning i planerna enligt den analys som gjordes av 2020 års kommunala biblioteksplaner. Detta knyts inte uttryckligen till Agenda 2030 och målsättningar om social hållbarhet.

Under våren 2022 genomfördes en workshop med företrädare för regional och folkbiblioteksverksamhet. Där framkom att deltagarna har kommit i kontakt med öppna lärresorser, men att det är en sporadisk del av verksamheten idag. Flera deltagare nämnde samarbeten och utnyttjande av lärresorser framtagna av andra aktörer, särskilt lärosäten. Även samarbeten med Wikimedia framhölls, detta var något som flera av biblioteken hade prövat. Det framkom att det är viktigt med urval av resurser för kvalitet och trovärdighet, och vem som står bakom ett sådant urval.

6.6. Folkbiblioteken och Digiteket

Flera av folkbiblioteksdeltagarna i workshopen nämnde Digiteket och möjligheten att använda den plattformen för arbete med öppna lärresorser.

Digiteket är en plattform för digital kompetensutveckling riktad till bibliotekspersonal på folkbibliotek, men som är öppen för alla.⁴⁰ På plattformen samlas lärresorser (artiklar och kurser) med syfte att bibliotekarierna ska använda sin förvärvade kunskap för att hjälpa kommunens invånare. Exempel på kurser inkluderar Digitalt samarbete och Säkerhet. Allt görs tillgängligt med en öppen licens (Creative Commons). Plattformen är ett av resultaten av KB:s regeringsuppdrag Digitalt först med användaren i fokus som pågick under åren 2018–2020. Efter projektets slut fick KB fortsatt uppdrag att driva plattformen vidare, vilket görs genom en redaktion vid Biblioteken i Malmö. Digiteket hade nära 6 400 registrerade

⁴⁰ Digiteket, [Om Digiteket \(länk\)](#)

användare i oktober 2022. I mars 2022 kom KB och Kulturrådet överens om att vidareutveckla plattformen för ett läsfrämjandelyft.⁴¹

7. Analys och diskussion

7.1. Vad skulle kunna vinnas på ökad användning av öppna lärresurser?

Genom ett större öppet delande av lärresurser skulle effektiviseringar kunna göras hos lärare och stödfunktioner. Tidsbesparing är också något som anges av både lärosäten och bibliotek som en fördel med användning av öppna lärresurser. Kvaliteten på resurserna skulle både kunna säkerställas och sannolikt också öka genom ett kollegialt samarbete med professionellt stöd. Till exempel kan man tänka sig att gemensamt framtagna öppna lärresurser kunde användas på flera av de introduktionskurser i ämnen som ges på många lärosäten. Efter en initial insats krävs sedan mindre resurser för att vidareutveckla innehåll och utformning och både lärares och studenters tid kan investeras i andra värdefulla aktiviteter.

Synen på vad öppna lärresurser är kan också behöva ändras från en syn på att det är färdiga produkter såsom till exempel en hel lärobok, till att det också är möjligt att sammanställa helheten från olika delar. Här ligger styrkan med öppenheten, att nya helheter och resurser kan skapas från ett fritt cirkulerande material. Detta så länge rättigheter och skyldigheter för till exempel citering och licensvillkor uppfylls.

Ett större delande och påföljande användning av öppna lärresurser skulle också öppna upp för organisationer och individer att lättare använda kvalitativa lärresurser i sammanhang för livslångt lärande och professionell utveckling.

Flera experter som har intervjuats påpekar vikten av att se öppna lärresurser som slutresultatet av en praktik som genomsyras av vissa värderingar om öppenhet och samskapande. Det som brukar kallas för öppen utbildning eller öppna utbildningspraktiker (eng. “open education” eller “open educational practices”) och är vidare begrepp som försöker fånga de bakomliggande pedagogiska och samhällsliga idéer som vissa menar bör uppmärksammas.⁴² Här betonas den lärande personens egenmakt och möjligheten att söka och tillgodogöra sig kunskap under hela livet. Rörelsen genomsyras av idéer om social rättvisa och att bredda tillgången till utbildning utanför det formella utbildningssystemet, i synnerhet genom användning av digitala och nätverkade resurser och verktyg. Här är samskapandet av öppna lärresurser lika mycket en del av den pedagogiska processen som en färdig resurs som studenter och elever tar del av. Att resurser är öppna och kan återanvändas är här en förutsättning samtidigt som det aktiva skapandet av resurser möjliggör (åter-)användning av andra. Flertalet institutioner i flera länder har anammat dessa tankar och praktiker.

⁴¹ Kungliga biblioteket, [Digiteket utvecklas tillsammans med Kulturrådet \(länk\)](#)

⁴² Se t.ex. [Europeiska kommissionens definition av öppen utbildning \(länk\)](#)

7.2. Varför har utvecklingen gått så långsamt i Sverige?

Ett utbyggt och i många avseenden väl fungerande formellt utbildningssystem gör att behovet av öppna lärresurser inte har uppfattats som kritiskt för att ge hela befolkningen en möjlighet till utbildning. Även om höga kostnader för läromedel ofta förs fram av studenter är betalningsförmågan och tillgången relativt sett god. Samtidigt är det lätt att konstatera att i omställningen av samhället för att möta nya utmaningar lyfts ofta det livslånga lärandet.

Den långt gångna digitaliseringen av det svenska samhället i stort, men högre utbildning i synnerhet, borde kunna utgöra en god grund för skapandet och delningen av öppna digitala lärresurser. Så verkar dock fallet vara endast i begränsad utsträckning. Digitaliseringens ekosystem kan skapa både uteslutningsmekanismer och inlåsnings effekter som är hinder för en öppen cirkulation av allmännyttiga resurser. Ibland sker detta oavsiktligt och som ett resultat av tekniska begränsningar, men ibland också som en följd av att kunskaper och insikter saknas om värdet av en större spridning.

Det faktum att det saknas en samlande och drivande kraft som över tid stödjer arbetet med införande och användning av öppna lärresurser, både i praktiken och på policynivå, ska inte underskattas. Även om enskilda projekt kan ha goda resultat och öka kunskapen så uppstår inte önskvärda effekter om det inte finns en långsiktig finansiering och förvaltningskap för frågan. Detta är också erfarenheter i andra länder, bland annat Storbritannien.

En annan aspekt som har berörts ovan är synen på vem som äger resultatet av verksamheten vid universitet och högskolor. Det upphovsrättsliga lärarundantaget i Sverige ger universitetslärare ideell och ekonomisk upphovsrätt till det undervisningsmaterial de producerar. Det är ett undantag då principen är att arbetsgivaren får upphovsrätt till den anställdes verk, om sambandet mellan verket och anställningen är tillräckligt stark. I kartläggningen märks här en spänningssyta där vissa menar att lärarundantaget är en garanti för att lärare ska utveckla läromedel av kvalitet (och potentiellt licensiera vidare rätten till utgivning och försäljning) medan andra menar att det är ett hinder för att lärresurser ska kunna spridas öppet och mer ses som en kollektiv nytta för hela samhället. Det är dock viktigt att påpeka vilken roll som öppna licenser kan spela för att uphovspersoner både behåller sin upphovsrätt och möjliggör fri användning och mångfaldigande. Det finns till exempel inget hinder att lärresurser görs tillgängliga digitalt med Creative Commons-licenser och att sälja fysiska exemplar.

7.3. Är kvalitet ett problem för öppna lärresurser?

Kvalitet är en viktig aspekt när det kommer till lärresurser oavsett form och spridningssätt. Det gäller förstås oavsett på vilken nivå lärandet sker men betonas ofta särskilt för utbildningar på högskolenivå. För traditionella läroböcker sker kvalitetssäkringen vanligen via en kombination av förlagens redaktörskap och författarens egen kvalitetssäkring via dialog med kollegor och utifrån studenternas frågor och de diskussioner dessa genererar. I mer avancerad utbildning utgör redan sakkunniggranskade och publicerade forskningsöversikter eller forskningsartiklar en kompletterande del av det material som utbildningen baserar sig på. En annan typ av resurs är olika former av inspelningar, idag framför allt rörlig bild i form inspelade föreläsningar, animationer, kortare instruktioner eller

kombinationer av dessa. Även dessa tas i bästa fall fram tillsammans med eller i dialog med kollegor som ett sätt att höja kvaliteten.

Öppna lärresurser utgör inget undantag, snarare lånar de sig till en än mer fördjupad kvalitetssäkring då de kan spridas till användare (lärare och studenter) på ett vidare sätt. Fler användare och mer varierad användning leder till en fördjupad granskning och möjligheter till återkommande förbättring av lärresurser.

7.4. Vilken roll kan det allmänna biblioteksväsendet ha?

I kartläggningen har flera existerande och möjliga roller för olika typer av bibliotek lyfts fram. Det rör sig om olika typer av stöd till lärare, både att rekommendera, införskaffa och sprida öppna lärresurser. Alla typer av bibliotek har sitt huvudsakliga fokus på att införskaffa och licensiera avgiftsbelagd litteratur i tryckt och digital form till sina användargrupper, vare sig de är elever i grundskola, inskrivna studenter vid högskola eller allmänheten. Inköp eller licensiering görs i hög grad från etablerade svenska eller internationella förlag och utgivare. Men kunskapen inom det allmänna biblioteksväsendet om öppna lärresurser är både stor och har potential att spela en större roll i sitt respektive sammanhang.

Olika former av samarbete och samordning poängteras. Folkbibliotek och lärosätesbibliotek kan till exempel samarbeta och utbyta kunskap och erfarenheter om hur man hittar öppna lärresurser och bedömer deras kvalitet. Det samma gäller skolbibliotek och lärosätesbibliotek. Ett sådant utbyte kan göra att folk- och skolbibliotek i sin tur kan vara ingångar till det ibland svårnavigerade landskapet med resurser på nätet. Detta görs i hög grad av både folk- och skolbibliotek, men kan förstärkas i form av samarbeten för kompetensutveckling. Detta kan också förstärka lärosätesbibliotekens roll inom det allmänna biblioteksväsendet och bredda gruppen av användare av lärosätesbibliotekens öppna lärresurser. Lärosätena själva som kursgivare kan också använda folkbibliotek och regional biblioteksverksamhet för att marknadsföra och informera om de öppna lärresurser och kurser som finns att tillgå för allmänheten.

Det finns potential för folkbibliotek att fokusera mer på att främja användningen av öppna lärresurser då biblioteksanvändare har ett växande kunskaps- och bildningsbehov. Det kan göras genom urval och förmedling av också dessa resurser utöver införskaffandet och förmedlingen av fysiska medier och licensiering av medier med begränsad tillgång.

Lärosätesbiblioteken förefaller vara ett stöd för både skapande och spridning av öppna lärresurser vid universitet och högskolor. För att få till ytterligare kraft i arbetet bedöms starkare samverkan mellan bibliotek, lärare, pedagogiska enheter och IT-verksamhet vara önskvärd.

Bibliotekens roll att enhetligt beskriva och tillgängliggöra öppna lärresurser i databaser eller söktjänster har också lyfts fram. Här har i synnerhet lärosätesbiblioteken lång erfarenhet av att utveckla och förvalta plattformar för tillgängliggörande och digital distribution av andra typer av akademiskt material, till exempel forskningspublikationer och -data.

8. Sammanfattning och rekommendation till vidare arbete

Utifrån de definitioner och avgränsningar som har gjorts och baserat på den kartläggning som genomförts med påföljande analys kan följande konstateras:

- I en internationell jämförelse så är öppna lärresurser en mindre prioriterad fråga i Sverige. Det märks i en avsaknad av målsättningar, riktlinjer, policyer och strategier även om det finns undantag vid enskilda lärosäten eller andra organisationer. Det finns inte heller någon utpekad myndighet som har i ansvar att främja, följa upp och samordna arbetet och inte heller något beständigt samarbete mellan organisationer och intressenter.
- Användningen av öppna lärresurser på många utbildningsprogram vid universitet och högskolor har ökat något de senaste åren, men användning sker endast i begränsad utsträckning. Kunskap om vad öppna lärresurser är och hur de kan användas liksom bristande kännedom om de möjligheter som finns saknas ofta.
- Det allmänna biblioteksväsendet är en stabil samhällsinfrastruktur för att öppna lärresurser ska kunna hittas och användas. Folkbibliotek och skolbibliotek kan fungera som ett gränssnitt mellan utbildningsutförare och allmänheten. Överlag finns möjligheter till samarbete och samutnyttjande över gränserna för olika bibliotekstyper. Idag uttrycks dock inte värdet av och arbetet med öppna lärresurser i plan- eller styrdokument.

Lärosätesbiblioteken har en viktig roll att spela, både som stöd till lärare och studenter vid sina respektive lärosäten att möjliggöra och främja användningen av öppna lärresurser, men också genom sin egen produktion och spridning av öppna lärresurser som kan användas och i vissa fall återanvändas av användare utanför biblioteken/lärosätet. Arbetet kan i högre grad samordnas nationellt för att öka samutnyttjandet av resurser.

- Den tekniska infrastrukturen i form av lärplattformar, repositorier eller tjänster för spridning av bland annat inspelade föreläsningar finns i hög grad på plats. För att öppna lärresurser ska bli lättare att distribuera och hittas av både lärare och lärande personer behöver dock ett mer systematiskt arbete med bland annat metadata, rättigheter och användning av öppna licenser komma på plats.

Även om uppdraget i sig inte för med sig att rekommendera ett vidare arbete på området så kan ändå följande insatser och aktiviteter vara värdefulla, för att få en stärkt utveckling och ta tillvara den potential som finns i en större användning och cirkulation av öppna lärresurser:

- För att öppna lärresurser ska bli mer känt och för att få en mer gynnsam utveckling bör en eller flera myndigheter eller organisationer få i uppdrag att i samarbete skapa en hållbar struktur för samordning av utvecklingen. Stabilitet och målmedvetenhet

kan uppnås om uppgifter knyts till instruktioner som flera myndigheter redan har, snarare än att samordning och utveckling sker i projektform.

- Incitamenten för att skapa, använda och återanvända öppna lärresurser är svaga. Utveckling av öppna lärresurser liksom andra praktiker och aktiviteter inom öppen vetenskap bör därför erkännas och inkluderas i meritvärdering.
- Upphovsrätt och licenser för (åter-)användning är en viktig förutsättning för användningen av öppna lärresurser. Kunskapen på området är dock begränsad hos skapare och användare av lärresurser. Att det i högre grad genomförs utbildningsinsatser för producenter och konsumenter om upphovsrätt och vad öppna licenser innebär är önskvärt.

En naturlig fortsättning på det här uppdraget är att använda resultatet i arbetet med att ta fram nationella riktlinjer för öppen vetenskap som KB har i uppdrag sedan juni 2022. Där ska gemensamma mål och prioriteringar identifieras, liksom behov av stöd och vägledning. Med dessa resultat om användningen av öppna lärresurser i "ryggsäcken" finns det goda möjligheter att sätta eftersträvarvärda mål och peka på behövligt stöd i dessa nationella riktlinjer.

9. Litteratur och tidigare rapporter med relevans för uppdraget

Creelman, Alastair (2011) *OER - en resurs för lärande: Projektrapport till Kungliga biblioteket, Programmet för Open Access.se*
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-16702>

Eklöf, Anita & Pernler, Tobias (2011) Modell för ökad användning av öppna digitala läresurser
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-4489>

Europeiska kommissionen (2013) *Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources*
https://eunec.eu/sites/www.eunec.eu/files/attachment/files/openingcom_en.pdf

Jandér, Katarina (2005) Tillgång till digitala läresurser inom högskolan - en förstudie
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/18030>

Kungliga biblioteket (2021) Trender i planerna 2020 – Kommunala biblioteksplaner antagna 2020
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-99>

Linnéuniversitetet (2022) Policy för material producerat vid Linnéuniversitetet
<https://lnu.se/contentassets/699b447708ae496a89566ff773f24ba1/policy-for-material-producerat-vid-linneuniversitetet.pdf>

Nyman, Kjell (2020) Uppkopplad utbildning – en ESO-rapport om högskolans digitalisering
https://eso.expertgrupp.se/rapporter/2020_5_uppkopplad_utbildning/

Sunnerstam, Maria (red.) (2022) *Öppna läresurser vid Göteborgs universitet. En förstudie om delningskultur för utbildning, rekrytering och kunskapsutbyte*
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/71140>

Svenska Unescorådet (2022) Unescos rekommendation för öppna läresurser
<https://unesco.se/wp-content/uploads/2022/09/Unescos-rekommendationer-om-opppna-larresurser-ny.pdf>

Unesco (2019) Recommendation on Open Educational Resources
<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>

Unesco (2021) Recommendation on Open Science
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en>

Universitetskanslersämbetet (2016) Öppna nätbaserade kurser (MOOCs) i svensk högskola - Redovisning av ett regeringsuppdrag

<https://www.uka.se/download/18.12f25798156a345894e4c97/1487841871385/rapport-2016-01-26-oppna-natbaserade-kurser-mooc.pdf>

Utredningen om stärkta skolbibliotek och läromedel (2021) Läromedelsutredningen
– böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap (SOU 2021:70)
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/08/sou-202170/>

Wiley, David, "Defining the 'Open' in Open Content and Open Educational Resources"
<http://opencontent.org/definition/>

Bilaga 1 – Resultat från enkät om de svenska lärosätenas användning av öppna lärresurser

Enkät om de svenska lärosätenas användning av öppna lärresurser – Förändringar under de senaste åren

Kjell Nyman

Bilagans innehåll

Sammanfattning.....	32
Syfte och frågeställning	32
Metod.....	33
Jämförelsen mellan 2019 och 2022 – resultat	35
Jämförelsen mellan 2019 och 2022 – bortfallsanalys.....	41
Lärosätenas styrning och bibliotekens betydelse för användandet av öppna lärresurser.....	45
Avslutande kommentar	47
Sändlista för enkäten	51

Sammanfattning

Öppna lärresurser förefaller komma till användning i endast begränsad utsträckning på svenska lärosäten men det finns tydliga indikationer på att användningen ökat under de senaste åren. Det gäller framför allt nyttjandet av resurser som gjorts tillgängligt av andra lärosäten men även benägenheten att dela med sig av eget undervisningsmaterialet som lärarna tar fram. Det visar en jämförelse som gjorts mellan en enkät som sändes ut på uppdrag av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) i september 2019 och en enkät med motsvarande frågor som gått ut till samma målgrupp i maj 2022. Jämförelsen visar även att bland de som använder öppna lärresurser är de viktigaste skälen till att göra det såväl nu som tidigare att de ger lärarna tillgång till undervisningsmaterial som är svårt att på annat sätt få fram, att de fördjupar innehållet i kurserna och att de frigör tid för annat viktigt arbete som lärarna behöver utföra. Andra motiv som till exempel att kvaliteten på materialet är högre än det som lärosätet själva kan ta fram har försvagats jämfört med tidigare. De som inte använder öppna lärresurser anger på motsvarande sätt som tidigare att det framför allt beror på att de inte har tillräcklig kunskap om det, har bristande kännedom om de möjligheter som det kan skapa eller att de helt enkelt inte vet vad öppna lärresurser är. I likhet med tidigare uppger enbart var tionde användare av öppna lärresurser att de stött på problem när de använts.

I undersökningen 2022 ställdes ett antal följdfrågor där svar erhöles som bland annat tyder på att ytterst få lärosäten följer upp användningen av eller har tagit fram styrdokument om öppna lärresurser. Biblioteken tycks dock spela en betydelsefull roll för användarna av dessa resurser. Nästan var tredje av användarna uppger att biblioteket varit ett stöd för dem vid spridningen av de resurser som de tagit fram. Svaren visar också att så många som 37 procent av de som tar fram egna öppna lärresurser delar dem med hjälp av lärosätets bibliotek.

Syfte och frågeställning

Regeringen gav i november 2021 Kungliga biblioteket (KB) i uppdrag att, med inriktning på det allmänna biblioteksväsendet, kartlägga och analysera användandet av öppna lärresurser. I regeringens motivering till uppdraget framhålls bland annat den betydelse som tillgången till faktabaserad kunskap och information har för att stärka människors motståndskraft i påfrestande tider och för att långsiktigt värna de mänskliga rättigheterna på ett jämställt, säkert och hållbart sätt. Öppna lärresurser, som utgörs av avgiftsfritt och digitalt tillgängliga läromedel och undervisningsmaterial, är ett viktigt redskap för att uppnå detta mål. Enligt regeringen behöver digitalt baserade utbildningsutbud utvecklas för att lärosätena ska kunna möta samhällets ökande behov av kompetensförsörjning och livslångt lärande.

Regeringen framhåller vidare att det finns ett antal exempel på aktiviteter och projekt inom öppna lärresurser som under senare år har genomförts av såväl forskningsbibliotek som folkbibliotek, skolbibliotek och forskningsfinansiärer. Det saknas dock en samlad överblick och lägesanalys av användandet. Som en del i genomförandet av uppdraget har därför en enkät sänts ut till ansvariga för de yrkesprogram inom högskolan som finns omnämnda i Högskoleförordningen och i förordningen för Sveriges Lantbruksuniversitet (se bifogad förteckning över de aktuella programmen). Den innehåller bland annat frågor om hur användningen av öppna lärresurser följs upp, om några styrdokument utvecklats och om bibliotekens betydelse för användningen av öppna lärresurser. För att få en bild av hur användningen och synen på

dess resurser förändrats under de senaste åren har dessutom ett antal frågor inkluderats som är identiska med de som ställdes i motsvarande undersökning som genomfördes på uppdrag av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) hösten 2019. Målgruppen för båda dessa undersökningar var som ovan nämnts programansvariga inom högskolan. Antalet program och lärosäten som inkluderades skiljde sig dock i viss mån åt mellan undersökningarna.

De frågor som undersökningen är tänkt att ge svar på är, utöver de om uppföljning, styrdokument och bibliotekens roll, om andelen kurser där öppna läresurser används förändrats under senare år, om fler lärare inom högskolan i dag jämfört med tidigare delar med sig av sitt undervisningsmaterial i form av öppna läresurser och om motiven till att använda respektive inte använda sig av öppna läresurser ser annorlunda ut i dag jämfört med tidigare.

Metod

Data till undersökningen kommer som ovan nämnts från två olika enkäter. Den första samlade in data mellan den 13 september och 8 oktober 2019. Den senare samlade in motsvarande data mellan den 17 maj och den 9 juni 2022, det vill säga två år och åtta månader senare. Antalet programansvariga som enkäterna sändes ut till har av praktiska skäl begränsats till de 452 universitets- och högskoleanställda som är ansvariga för något av de 42 yrkesprogram som omnämns i Högskoleförordningen (1993:100). I den senare av enkäterna inkluderades även de 14 program som omnämns i förordningen för Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU, 1993:221). Antalet respondenter uppgick därför i den senare undersökningen till 608 programansvariga. Undersökningen har genomförts som en totalundersökning och svarsfrekvensen var 54,2 procent i den första och 42,4 procent i den andra undersökningen. I den första undersökningen avstod Högskolan i Borås från att delta samtidigt som KTH och Södertörns Högskola valde att distribuera enkäten enligt en metod som visade sig ge färre svar än de som inkom från övriga lärosäten.

Valet att rikta enkäten till de programansvariga har sina begränsningar. Flera av de svarande har på många av frågorna valt svarsalternativet "Vet ej", samtidigt som flera respondenter (15 stycken) i sina svar på de öppna frågorna påpekat att kursmaterialet i allmänhet väljs ut av de kursansvariga och att de programansvariga, i synnerhet bland program som innehåller många kurser, inte har den överblick som krävs för att svara på frågorna om användandet av öppna läresurser. Enkätsvaren hade därför troligen varit träffsäkrare om möjlighet funnits att i stället skicka enkäten till ett representativt urval av kursansvariga på de yrkesprogram som ingår i undersökningen. Såväl ESO som KB har dock gjort bedömningen att det av praktiska skäl inte går att använda sig av ett sådant upplägg. Det finns inget register över verksamma lärare och kursansvariga på universitet och högskolor utifrån vilket ett slumpmässigt urval kan dras. Att försöka skapa ett sådant register har, om det över huvud taget är möjligt, bedömts vara alltför tidskrävande för att rymmas inom de ramar som respektive myndighet haft för sina uppdrag. Det totala antalet kurser på de lärosäten där programmen i fråga ges är mycket stort och omsättningen på kursansvariga och lärare är på flera ställen omfattande. Till det kommer att många kurser ingår i flera olika program och kan i vissa fall dessutom läsas som enstaka kurs samt att en del kurser kan vara korta och måhända valbara vilket komplicerar avgränsningen av urvalsramen och kan även väcka svårhanterliga frågor om behovet av viktade svar. Givet de förutsättningar som undersökningarna genomförts under

har enkäter som vänder sig till berörda programansvariga bedömts vara det bästa sättet att få svar på de frågor som ställs. Det faktum att flertalet respondenter inte tycks ha haft några större svårigheter med att svara på varken de frågor som har fasta eller öppna svarsalternativ tyder på att en stor andel av dem ansett sig ha tillräcklig inblick i verksamheten för att kunna ge ett svar på de frågor som ställts. Fokus i den del av undersökningen där jämförelser görs över tid ligger dessutom inte på förhållandena under ett visst år utan på den förändring som skett mellan de båda mättidpunkterna. Givet att de begränsar i möjligheten att överblicka användningen av öppna lärresurser som de programansvariga ibland kan ha inte förändrats över tid så kan uppskattningen av den utveckling som skett från 2019 till 2022 ha godtagbar precision även om denna problematik leder till att mätningarna för ett visst givet år inte har det. Detsamma gäller för den risk som ett antal respondenter påpekat i den avslutande frisvarstexten att begreppet öppna lärresurser kan tolkats på ett vidare sätt än vad som angetts i frågorna. Eftersom dessa var identiskt formulerade vid de båda undersökningstillfällena kan man förmoda att den bias som feltolkningarna kan ha gett upp till var lika stor 2019 som 2022.

För att undersöka till vad del de förändringar som registrerats mellan svaren i den tidigare (ESO:s) och nuvarande (KB:s) enkäten beror på ovan nämnda populationsskillnader och förändrad svarsbenägenhet har, förutom den jämförelse som gjorts baserad på hela materialet, två kompletterande jämförelser genomförts. I den första av dessa har endast de program på var och en av landets lärosäte från vilka svar inkom på såväl den tidigare som den nuvarande enkäten inkluderats. Det handlar om 154 av de program som ges på olika lärosäten det vill säga cirka 35 procent av populationen i den tidigare enkäten. Till följd av den omsättning av programansvariga som sker är det dock i dessa fall långt ifrån alltid samma personer som svarat. I genomgången av de svar som inkommit har det endast gått att identifiera 58 medarbetare som var ansvariga för de aktuella programmen vid båda tillfällena. 35 av dessa valde att svara vid båda tillfällena. Det låga antalet beror inte enbart på omsättningen av programansvariga utan även på att cirka 30 procent av de svarande i ESO:s enkät avstod från att uppge de data som krävs för att det ska gå att identifiera dem. Trots att antalet som kunnat identifieras som svarande vid båda tillfällena är lågt har det ansetts som värdefullt att även genomföra kompletterande jämförelser av hur svaren från denna grupp förändras under de senaste åren.

Till ovan beskrivna problematik kommer även de partiella bortfallen som får till följd att antalet svarande även varierar beroende på vilken fråga som ställts. Det beror delvis på att de svarande ansett frågan irrelevant med tanke på de svar som getts på tidigare frågor. Om de till exempel svarat att de inte i några av programmets kurser använt sig av öppna lärresurser är det logiskt att avstå från att svara på frågor om skälen till att de använder öppna lärresurser. I ESO:s undersökning styrdes de svarande i dessa fall automatiskt över till nästa fråga medan de svarande på KB:s enkät själva fick kryssa i att frågan var irrelevant. I analysen av enkäterna har detta i båda fallen hanterats som ett partiellt bortfall vilket även gäller för de som svarat "Vet ej". Nettotalet för antalet svarande (n), efter avräkning av de partiella bortfallen har för att skapa tydlighet angetts i varje figur och tabell på formen $n=n(2019)/n(2022)$.

Netttotalen kan skilja sig mellan den tidigare respektive senare enkäten vilket framför allt beror på de skillnader i antalet inkluderade program som tidigare nämnts och på att de

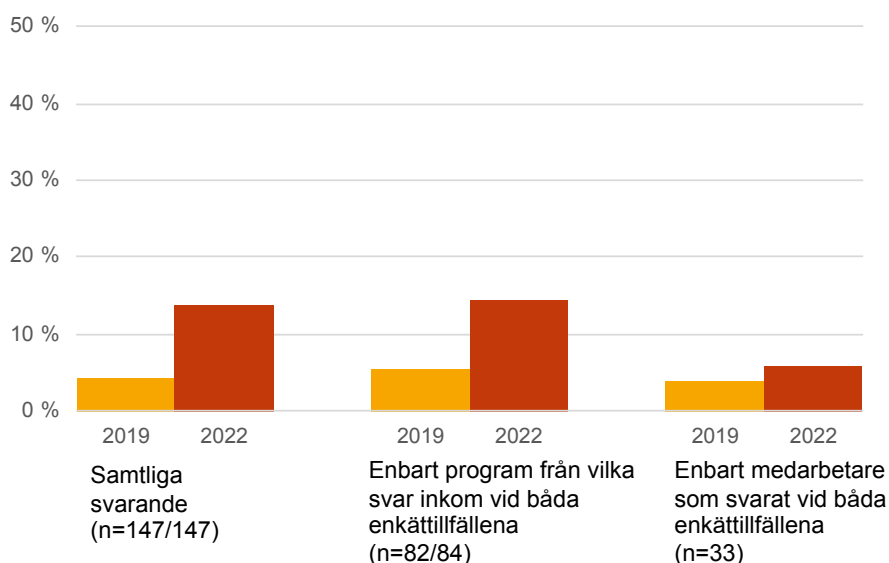
partiella bortfallen kan variera mellan de båda enkäterna. När det handlar om jämförelser mellan identiska uppsättningar av program kan skillnaderna bero på att antalet inriktningar och därmed svarande som inkluderats skiljer sig åt. Det kan också bero på att de partiella bortfallen är olika stora. När det gäller den del av undersökningen där det gått att identifiera identiska personer som svarat på enkäten följer av metoden att antalet svarande blir lika stort i båda enkäterna. Antalet kan dock på grund av partiellt bortfall variera mellan frågorna.

Jämförelsen mellan 2019 och 2022 – resultat

Användningen tycks ha ökat från en tidigare mycket låg nivå

De svar som inkommit på de båda enkäterna tyder på att användningen av öppna lärresurser har ökat från en tidigare mycket låg nivå. Bland de som svarade på enkäten 2019 var det endast 4 procent som angav att dessa resurser används på minst hälften av de kurser som ingår i deras program (figur 1). I undersökningen 2022 hade denna andel ökat till 14 procent. Ökningen är ungefär lika stor även när man enbart beaktar de svar som kom från program och lärosäten som var representerade vid båda undersökningstillfällena. Förändringen kan därför inte förklaras av att fler och delvis andra program var representerade i 2022 års undersökning. Även när man ser till svaren från den lilla grupp av unika medarbetare⁴³ – 33 stycken – som svarade på denna fråga i undersökningen vid båda tillfällena har andelen ökat, om än i mindre grad än när svaren från samtliga beaktats.

Figur 1. Andelen program i vilka öppna lärresurser används i minst hälften av kurserna

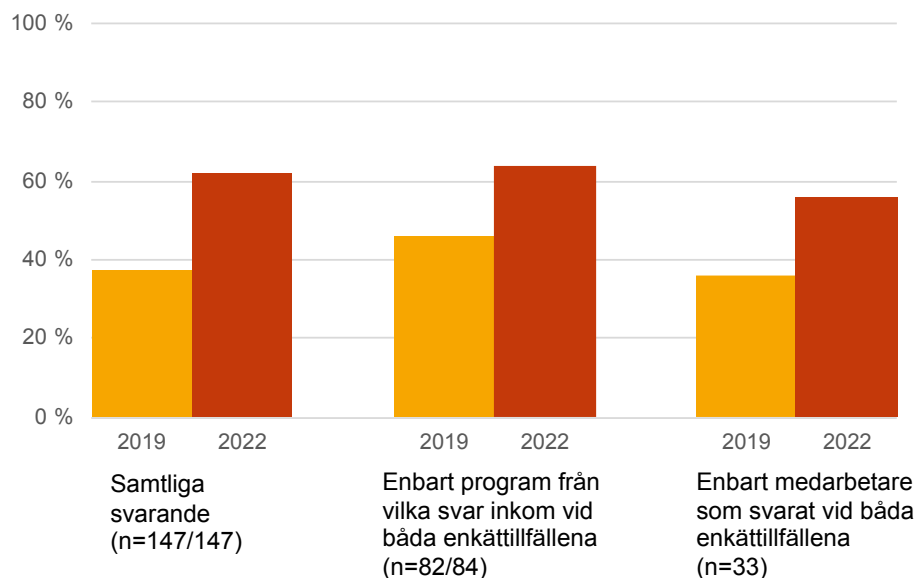

Användningen av öppna lärresurser tycks även ha tilltagit inom program där de tidigare endast använts i liten utsträckning eller inte alls. Det framgår om frågan vidgas så att alla program ända ner till de där dessa resurser används i endast en kurs inkluderas. Andelen programansvariga som utifrån denna specifikation uppger att de använder öppna lärresurser har enligt enkäten ökat från inte fullt 40 procent 2019 till drygt 60 procent 2022 (figur 2). Inte

⁴³ Uppgifter om identitet har använts vid matchningen men inte i den därefter följande analysen.

heller denna ökning kan förklaras av att fler och delvis andra program var representerade i 2022 års undersökning. Ökningen är nästan lika stor när man begränsar sig till de program eller den grupp av unika medarbetare som svarade vid båda tillfällena.

Figur 2. Andelen program i vilka öppna läresurser används i minst en av de kurser som programmet består av

Även om betydligt fler än tidigare tycks använda öppna läresurser är det värt att notera att nästan 40 procent av de programansvariga i den senaste undersökningen uppger att de inte används i någon av de kurser som ingår i deras program. Även denna andel är stabil oavsett vilken av de tre studerade svarspopulationerna (samtliga, program representerade vid båda enkätstillfällena resp. svar från samma person) som beaktas.

Öppna läresurser ger ökad tillgång till undervisningsmaterial som är svårt att få fram på annat sätt

De som uppgivit att öppna läresurser används i åtminstone någon av deras kurser har fått välja på ett antal förutbestämda skäl till användningen. De har dessutom i en öppen fråga haft möjlighet att ange ytterligare skäl. Sammanställningen av svaren visar att de svarande rangordnar skälen på i stort sett samma sätt 2022 som de gjorde 2019 (tabell 1). Vissa förändringar har dock skett i synnerhet när jämförelsen begränsas till de program som fanns representerade och de unika medarbetare som svarade såväl 2019 som 2022.

Tabell 1. De huvudsakliga skälen till att öppna läresurser används i undervisningen, procent av de svarande som angivit respektive svar (flera svar kan ges)

Skäl till att öppna läresurser används	Samtliga svarande		Svarat vid båda enkätstillfällena		Samma medarbetare som svarat	
	2019	2022	2019	2022	2019	2022
Det ger oss tillgång till undervisningsmaterial som är svårt att få fram på annat sätt	26,7	28,5	23,6	29,6	30,0	25,0

Skäl till att öppna lärresurser används	Samtliga svarande		Svarat vid båda enkätstillfällena		Samma medarbetare som svarat	
Det fördjupar innehållet i våra kurser	21,1	27,6	16,4	25,7	0,0	28,6
Det ger oss möjlighet att utvidga vårt kursutbud	6,7	5,7	7,3	4,6	0,0	7,1
Kvaliteten på materialet är högre än det som vi själva kan ta fram	13,3	9,3	12,7	9,9	23,1	14,3
Det frigör tid för annat viktigt arbete som lärarna behöver utföra	17,8	21,5	21,8	21,7	30,8	14,3
Annan anledning	14,4	8,9	18,2	8,6	15,4	10,7
	n=53	n=120	n=34	n=74	n=14	n=14

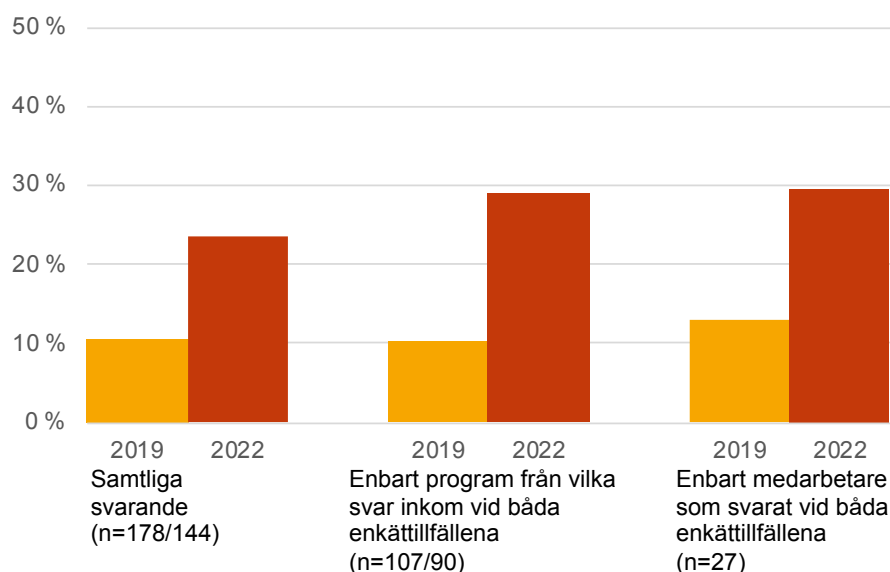
Oavsett vilken av de tre svarspopulationerna som studeras tycks det viktigaste skälet såväl 2019 som 2022 vara att lärarna får tillgång till undervisningsmaterial som är svårt att få fram på annat sätt. Det näst vanligaste skälet i den population som inkluderar samtliga svarande var att det fördjupar innehållet i kurserna. Bland övriga två svarspopulationer angavs i 2019 års undersökning istället att det var frigörande av tid för annat viktigt arbete som lärarna behöver utföra som var det näst viktigaste skälet. Detta har dock förändrats fram till 2022 då även dessa rangordnar fördjupningen av kursens innehåll som nummer två och frigörande av tid i stället som det tredje starkaste skälet. Två skäl som hamnade längre ner i rangordningen såväl 2019 som 2022 var att kvaliteten på materialet är högre än det som lärarna själva kan ta fram och att öppna lärresurser ger möjlighet för de programansvariga att utvidga kursutbudet.

Den vanligaste specificeringen av svaret "Annan anledning" var att studenterna efterfrågar öppna lärresurser av bland annat kostnadsskäl och att de dessutom ersätter böcker som kan vara svåra att få tag i. Andra specificeringar handlade om att öppna lärresurser utgör ett bra komplement till det föreläsningsmaterial som används och att de ofta kommer till användning i samband med individuella fördjupningsstudier. Dessutom lyfte ett par av de svarande fram den betydelse som de kan ha för att utveckla de för det livslånga lärandet viktiga förmågorna att upptäcka, utforska och granska öppna resurser.

Lärarna tar i ökad utsträckning fram egna öppna lärresurser som de delar med sig av

Den ökade användningen av öppna lärresurser som registrerats i den senaste undersökningen tycks inte enbart handla om att ta tillvara på undervisningsmaterial som andra tagit fram utan även att lärarna i ökad utsträckning delar med sig av det material som de själva tagit fram. Det förekommer visserligen enbart på vart fjärde program men det är ändå en betydande ökning jämfört med 2019 då eget framtaget undervisningsmaterial delades med andra på endast vart tionde program (figur 3).

Figur 3. Andelen program inom vilka egna öppna lärresurser utvecklas, som görs tillgängliga för lärare på andra lärosäten

Ökningen mellan 2019 och 2022 framstår som ännu kraftigare när man enbart ser till de program från vilka svar inkom vid båda enkätstillfällena. Likaså när man ser till den lilla grupp av medarbetare som besvarade enkäten vid båda tillfällena. Att det skett en ökning tycks i den bemärkelsen vara ett stabilt resultat.

I fritextsvaren från de som inte tar fram egna öppna lärresurser uppgav flera svarande att lärarna inte har tid över för detta. Det ställs större och delvis andra krav på material som är tänkta att spridas till en vidare krets av studerande. Den arbetsinsats som krävs för detta finns det helt enkelt inte utrymme för. Några respondenter tar också upp lärarundantaget varav en del ifrågasätter om det överhuvudtaget finns något motiv eller skäl till att dela med sig av undervisningsmaterial utanför det egna lärosätet. Mot detta kan ställas svaret från fem respondenter som i fritextsvaren informerar om att utvecklingen av egna öppna lärresurser är på gång. Samråd om detta har till exempel ägt rum mellan ansvariga för läkarprogram på de svenska lärosätena och Lunds Tekniska Högskola har i ökad utsträckning lagt ut undervisningsmaterial på internet. Vissa lärosäten har fått medel från Erasmus för att utveckla öppna lärresurser och på andra stället finns öppna databaser för vissa delar av de kurser som ges.

Bristande kännedom är nu som då det viktigaste skälet till att öppna lärresurser inte används

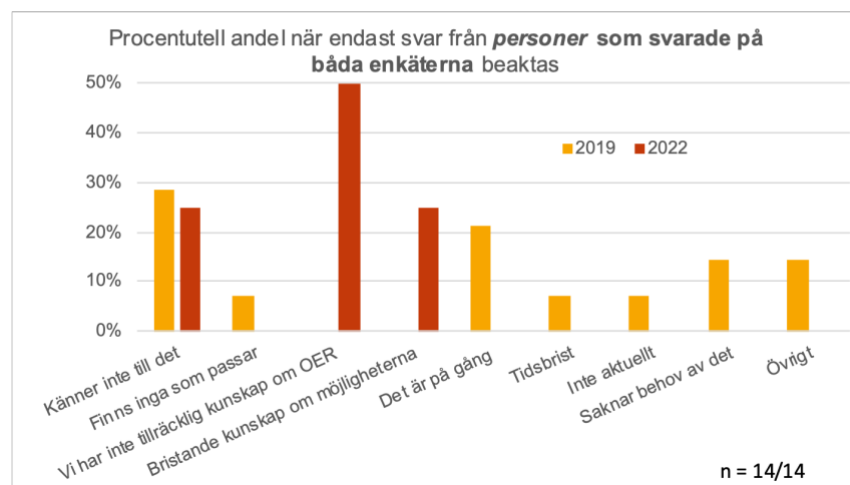
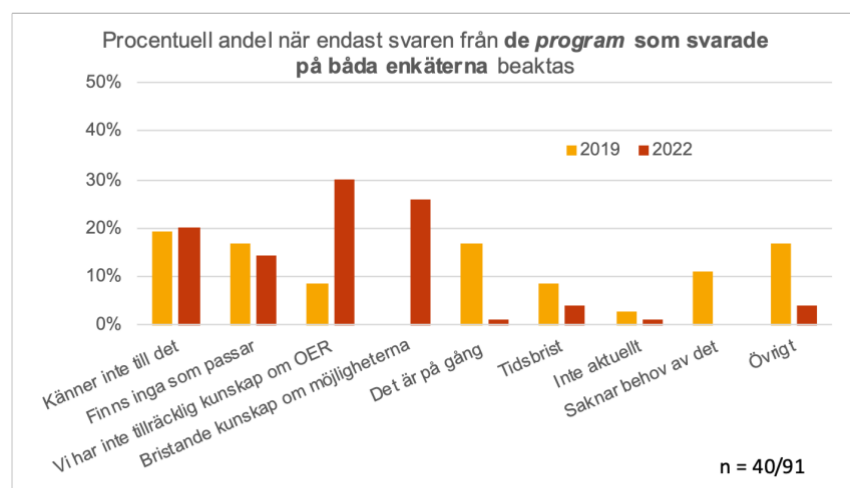
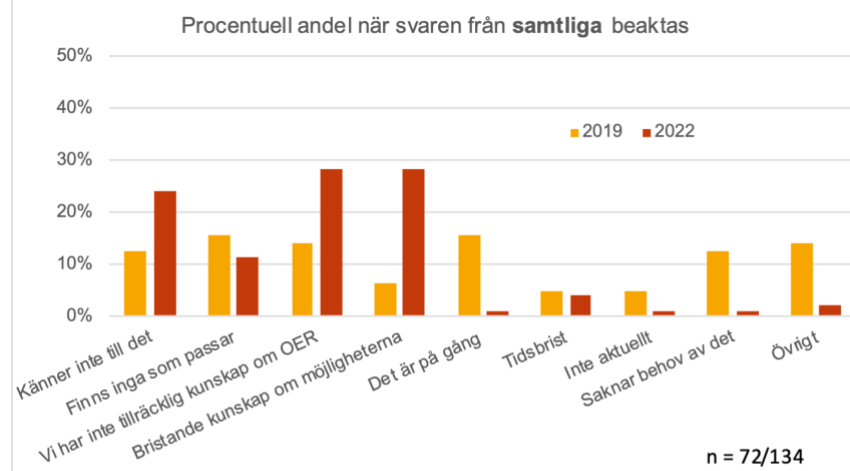
Bristande kännedom och begränsad kunskap om öppna lärresurser tycks vara det viktigaste skälet till att denna resurs inte används (figur 4). Tre av de vanligaste svaren på enkäten såväl 2019 som 2022 var att de svarande inte känner till dessa resurser, att de inte har tillräckligt med kunskap om dem och att kunskapsbristen bland annat handlar om de möjligheter som kan skapas med hjälp av öppna lärresurser. Liknande svar gavs också i flera av fritextsvaren. En del ansåg att det inte i första hand handlar om kunskapsbrist utan att det helt enkelt inte finns några öppna lärresurser som passar på de kurser som ingår i deras program. I

fritextsvaren exemplifierades det med att utbildningarna i flera fall är kontextspecifika vilket kan göra det mindre lämpligt att använda lärresurser som är framtagna i andra länder. En del framhöll tidsbrist som ett viktigt skäl medan andra menade att de saknar behov av dessa resurser. De var dock betydligt färre i antal än de som angav bristande kännedom och begränsad kunskap som skäl. Rangordningen av de olika skälen var i stort sett desamma oavsett vilken av svarspopulationerna – samtliga, samma program och samma person – som studeras.

Jämförelser mellan enkäterna 2019 och 2022 bör för denna fråga göras med försiktighet. I den första enkäten samlades data in med hjälp av en öppet formulerad fråga där svaren kategoriserades i efterhand medan det fanns såväl fasta som öppna svarsalternativ 2022. Det har bland annat lett till att gruppen "Övriga" (oklassificerade) blev betydligt större 2019 än 2022.

I 2019 års undersökning slussades dessutom alla som svarat att de använder öppna lärresurser förbi denna fråga vilket inte var fallet 2022. Det fick bland annat till följd att antalet svarande (n-talet) blev lägre 2019 än vad det blev 2022. Dessa metodskillnader kan bidra till att försvåra tolkningen av de förändringar som registrerades i de svar som gavs 2022 jämfört med 2019.

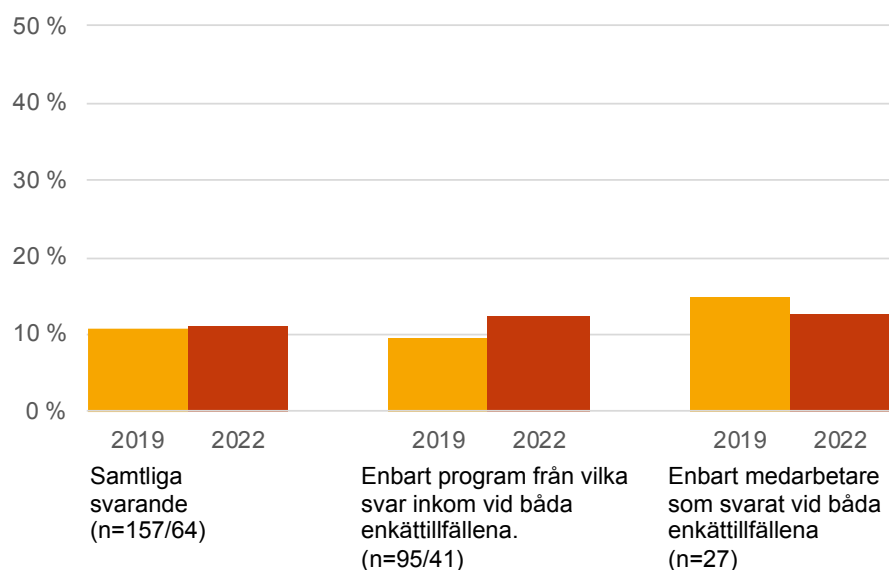
Figur 4. De viktigaste skälen till att öppna lärresurser inte används

Andelen som stöter på problem vid användningen av öppna lärresurser är fortsatt låg

Bland de som uppger att de använder sig av öppna lärresurser är det påfallande få som stött på någon form av problem vid användandet av dem (figur 5). Det rör sig såväl i 2019 som 2022 års undersökning om endast cirka 10 procent. Andelen är ungefär lika stor oavsett vilken svarspopulation som studeras.

Figur 5. Andelen program inom vilka de stött på problem vid användningen av öppna lärresurser

En stor andel av de som upplevt problem specificerade dessa i den öppna delen av frågan. Där nämndes att tillgången på öppna lärresurser kan variera, länkar kan försvinna, de kan vara svåra för studenterna att hitta, innehållet kan delvis fokusera på andra saker än det som kursen handlar om och att det kan finnas stora variationer i materialets kvalitet.

Jämförelsen mellan 2019 och 2022 – bortfallsanalys

Enkätundersökningarna i denna studie är, som tidigare nämnts, totalräknade. Det finns därför ingen urvalsosäkerhet som försvårar tolkningen av de svar som samlats in. Däremot ger det faktum att 46 procent av de programansvariga 2019 och 54 procent 2022 valde att inte svara på enkäten upphov till en bortfallsosäkerhet. Deras samlade erfarenhet och användning av öppna lärresurser kan se annorlunda ut än vad den gör bland de som svarat på enkäten. Det går därför inte att med säkerhet fastställa hur representativ den bild som framkommit i enkätsvaren är för utbildningen av yrkesprofessioner i sin helhet inom högskolan. För att ta tillvara på de möjligheter som finns att kvalificera enkätsvaren har ett antal förundersökningen relevanta bortfallsanalyser genomförts utifrån tillgänglig bakgrundsinformation om de populationer som valts ut. Det handlar om uppgifter om lärosäte, vilket program som de svarande ansvarar för och svarsfrekvensen räknat utifrån alla program av samma slag i hela riket. Den analys som genomförts baserade på dessa data är om program inom vilka det enligt inkomna svar skett en jämförelsevis stor förändring mellan 2019 och 2022, är över- eller underrepresenterade bland det totala antalet svarande, det vill säga om

svarsfrekvensen för programmen i fråga är högre eller lägre än den totala svarsfrekvensen. Om de är överrepresenterade är det rimligt att anta att det bidragit till att undersökningen överskattar den verkliga förändringen i den totala populationen mellan 2019 och 2022. Analysen har genomförts för tre av undersökningsfrågorna.

Det kan vara värt att påpeka att det inte i första hand är skillnaden i svar bland de som deltog och de potentiella svaren från de som inte deltog som är av intresse i denna studie utan skillnaden i förändringen av deras svar mellan 2019 och 2022. Analysen nedan tar därför inte fasta på andelen ja-svar eller värdet på de aktuella variablerna i sig utan hur förändringen sett ut mellan 2019 och 2022. Om det kan finnas anledning att tro att den sett annorlunda ut bland de som inte deltog i enkäterna jämfört med förändringen bland de som deltog vid båda tillfällena.

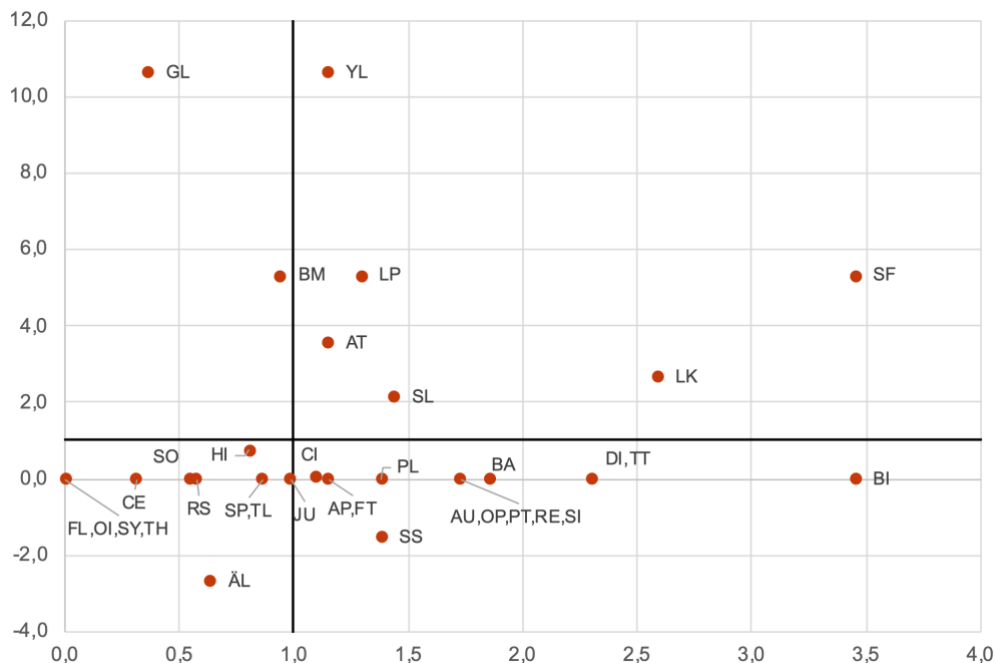
Kan de förändringar som registrerats i svaren från populationen förklaras av att program där det skett stora förändringar mellan 2019 och 2022 blivit överrepresenterade?

De uppmätta förändringarna mellan 2019 och 2022 inom de 34 program från vilka svar inkom vid båda mättillfällena varierar påtagligt. Det framgår av de vertikala axlarna i figurerna 6–8 nedan där utvecklingen inom de olika programmen satts i relation till den genomsnittliga utvecklingen bland alla program. Alla markeringar som ligger över den linje som motsvarar värdet 1 representerar program som haft en starkare utveckling än vad andra program i genomsnitt haft och de som ligger under linjen har på motsvarande sätt haft en svagare utveckling, alternativt en utveckling som gått i andra riktningen (negativ y-koordinat).

Om man ser på den första av frågorna, den om huruvida öppna läresurser används på minst hälften av de kurser som ingår i programmet (figur 6) ser man att den uppmätta förändringen i andelen ja-svar inom grundlärar- och yrkeslärarprogrammen (punkterna GL respektive YL) var mer än tio gånger så stor som den genomsnittliga förändring för övriga program. Inom ämneslärar- och sjuksköterskeprogrammet (ÄL respektive SS) har i stället andelen ja-svar sjunkit mellan 2019 och 2022. De har därför negativa y-koordinater.

Om grund- och yrkeslärarprogrammet eller något annat program inom vilket det skett stora förändringar visar sig ha en betydligt högre svarsfrekvens än bland övriga program tenderar denna överrepresentation att leda till att den verkliga andelen i populationen som helhet överskattas. Om svarsfrekvensen på motsvarande sätt är högre bland program inom vilka utvecklingen gått i motsatt riktning, till exempel ämneslärar- eller sjuksköterskeprogrammen, kan det bidra till att det verkliga värdet i stället underskattas. För att mäta denna form av över- respektive underrepresentation har utefter den horisontella axeln svarsfrekvensen för de olika programmen satts i relation till genomsnittlig svarsfrekvens vars värde satts till 1.

Figur 6. Korrelationen mellan graden av representation i undersökningen (x-axeln) och förändringen av svaren mellan 2019 och 2022 i relation till genomsnittlig förändring (y-axeln) avseende om öppna lärresurser används på minst hälften av kurserna

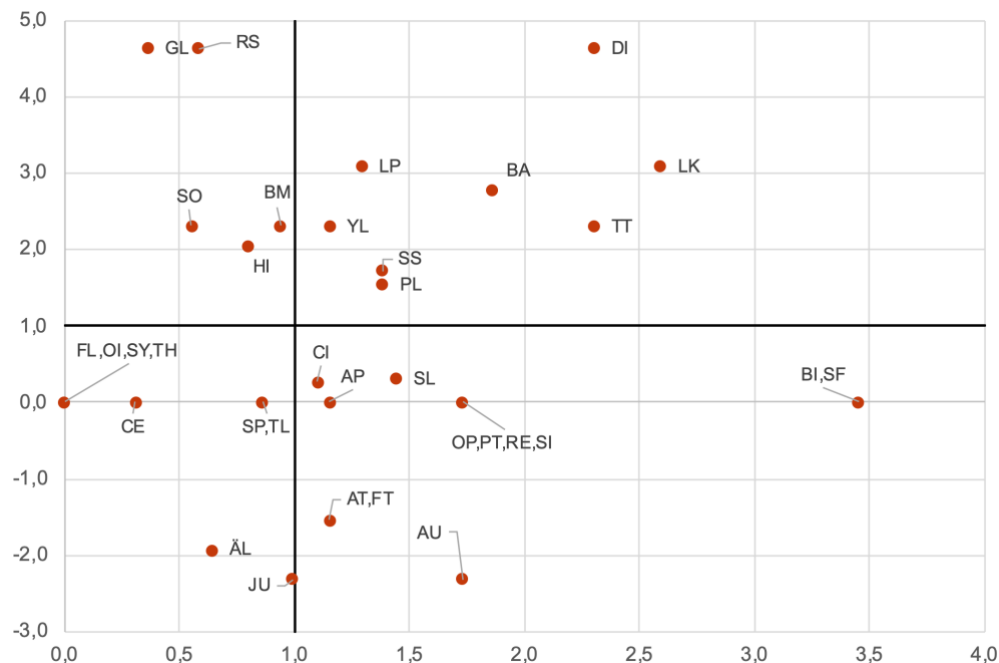
Anm.: I fotnot återfinns en förteckning över förkortningarna utskrivna i fulltext⁴⁴.

Utifrån figur 6 kan man utläsa att varken grund- eller yrkeslärarprogrammet är påtagligt överrepresenterade bland svaren. Svarsfrekvensen för grundlärarprogrammet är tvärt om inte ens hälften så stor som den är i genomsnitt för samtliga program och för yrkeslärarprogrammet är den endast cirka 15 procent högre än genomsnittet. Det är stor skillnad mot brandingenjörsprogrammet (BI) och sjukhusfysikerprogrammet (SF) som hade en svarsfrekvens som var nästan 3,5 gånger högre än genomsnittet.

Inom brandingenjörsprogrammet har också andelen ja-svar ökat kraftigt – mer än fem gånger så mycket som genomsnittet. Om många program haft en motsvarande kombination av hög svarsfrekvens och stor förändring i andelen ja-svar samtidigt som många program haft en kombination av låg svarsfrekvens och liten eller kanske negativ förändring av andelen ja-svar så hade risken varit stor att den bias som då uppkommer bidragit till att den verkliga andelen ja-svar överskattas.

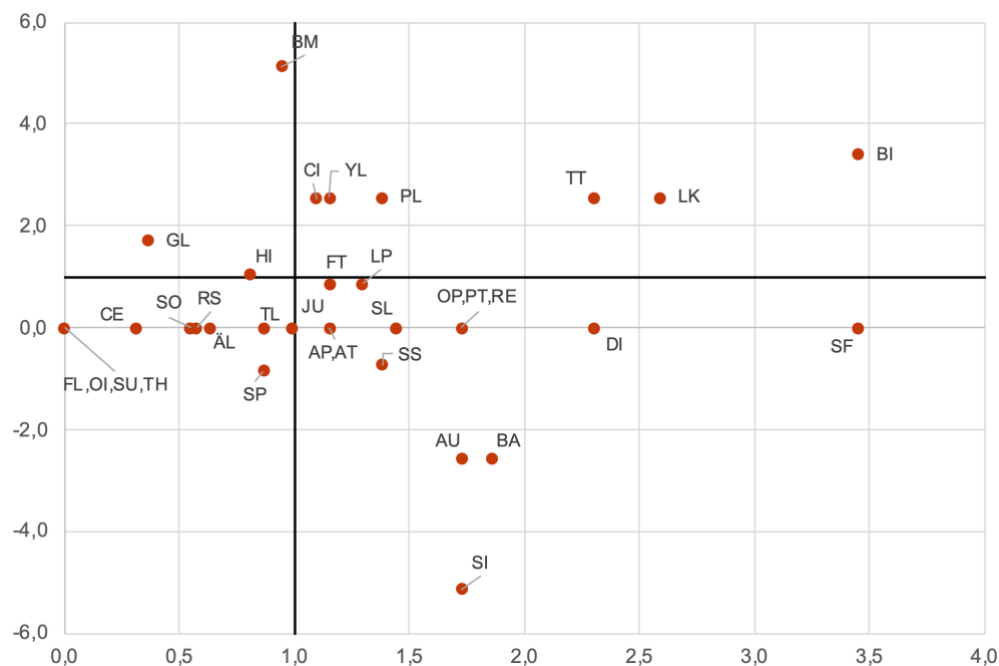
⁴⁴ AP=Apotekar-, AT=Arbets terapeut-, AU=Audionom-, BM=Barnmorske-, BA=Biomedicinsk analytiker-, BI=Brandingenjör-, CE=Civilekonom-, CI=Civilingenjör-, DI=Dietist-, FT=Fysioterapeut-, FL=Förskollärar-, GL=Grundlärar-, HI=Högskoleingenjör-, JU=Jurist-, LP=Logoped-, LK=Läkar-, OP=Optiker-, OI=Ortopedingenjör-, PL=Psykiolog-, PT=Psykioterapeut-, RE=Receptarie-, RS=Röntgensjuksköterske-, SF=Sjukhusfysiker-, SS=Sjuksköterske-, SI=Sjöingenjör-, SO=Socionom-, SP=Specialistsjuksköterske-, SL=Speciallärar- och specialpedagog-, SY=Studie- och yrkesvägledar-, TH=Tandhygienist-, TL=Tandläkar-, TT=Tandtekniker-, YL=Yrkeslärar-, ÄL=Ämneslärarprogrammet

Figur 7. Korrelationen mellan graden av representation i undersökningen och förändringen av svaren mellan 2019 och 2022 i relation till genomsnittlig förändring avseende om öppna läresurser används på minst en av kurserna

Anm.: I fotnot föregående sida återfinns en förteckning över förkortningarna utskrivna i fulltext

Figur 8. Korrelationen mellan graden av representation i undersökningen (x-axeln) och förändringen av svaren mellan 2019 och 2022 i relation till genomsnittlig förändring (y-axeln) avseende utveckling av egna öppna läresurser

Anm.: I fotnot föregående sida återfinns en förteckning över förkortningarna utskrivna i fulltext

Som framgår av figurerna (6–8) går det inte att för någon av de tre frågorna som analyserats skönja något tydligt mönster vad gäller sambandet mellan svarsfrekvens och den uppmätta förändringen i andelen ja-svar. Det är också svårt att utifrån den redovisade spridningen avgöra om det finns något samband överhuvudtaget mellan de båda variablerna eller om det handlar om att sambandet är så svagt att det inte går att se med blotta ögat. Tre olika mått på sambandets styrka har därför uppmätts – korrelationskoefficienten, kovariansen och regressionskoefficienten (tabell 2). De ger en entydig bild av att det finns ett positivt samband mellan den relativa svarsfrekvensen och förändringen av andelen ja-svar mellan 2019 och 2022. Sambandet är dock så svagt att det endast i ringa utsträckning kan ha bidragit till att förändringen av andelen ja-svar överskattats.

Tabell 2. Mått på sambandet mellan svarsfrekvens och förändringen av svaren på tre av frågorna mellan 2019 och 2022

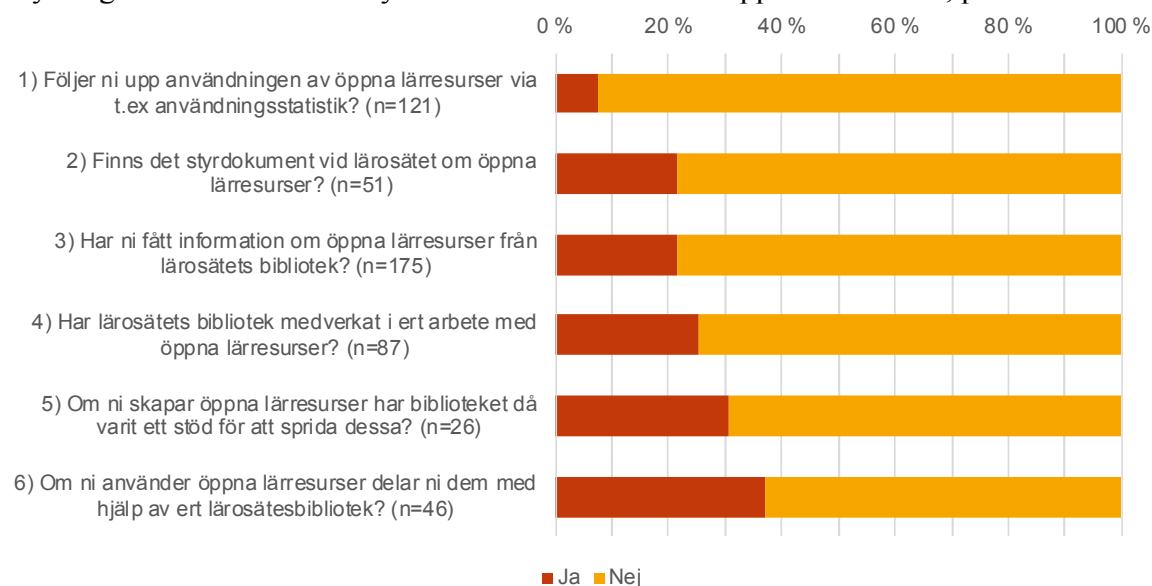
Enkätfråga som analyseras	Korrelationskoefficient	Kovarians	Regressionskoefficient
Använder ni OER på hälften eller fler av era kurser?	0,05	0,13	0,17
Använder ni OER på åtminstone någon av era kurser?	0,07	0,12	0,15
Utvecklar ni egna OER som görs tillgängliga för andra?	0,09	0,14	0,19

Lärosätenas styrning och bibliotekens betydelse för användandet av öppna lärresurser

Som inledningsvis nämndes innehöll undersökningen 2022 ett antal tillägsfrågor om lärosätenas styrning och bibliotekens betydelse för användandet av öppna lärresurser. Dessa frågor har ställts i syfte att ge en bild av det aktuella läget inom dessa områden men eftersom motsvarande frågor inte ställdes 2019 går det inte att dra några slutsatser om utvecklingen över tid. De är ändå av stort värde i synnerhet med tanke på att de fångar in centrala delar i KB:s uppdrag och ger värdefull information om det arbete med öppna lärresurser som bedrivs på landets lärosäten.

En svaghet med den genomförda undersökningen är att flera av de svarande valt svarsalternativet ”Vet ej”, inte ansett frågan relevant eller låtit bli att svara på den. Det finns därför ett betydande partiellt bortfall som går utöver de 58 procent som avstod från att svara på enkäten i sin helhet. Det bidrar i vissa fall till att resultaten kan vara svåra att tolka. För att få en indikation på hur stort detta problem kan vara har antalet svarande exklusive de som svarat ”Vet ej” eller ”Ej relevant” angivits vid varje fråga. Det sker i likhet med övriga frågor i form av n-värden. Svaret ”Ej relevant” kan i detta sammanhang till exempel handla om program inom vilket det inte används några öppna lärosäten och som därför av naturliga skäl inte kan svara på frågor om det sätt på vilket de använder dessa resurser.

Figur 9. Fördelning mellan svarsalternativ Ja och Nej på enkätfrågor om lärosätenas styrning och bibliotekens betydelse för användandet av öppna lärresurser, procent

Fråga 1 i ovanstående figur kan avse uppföljningar på såväl programnivå som central nivå på lärosätet. Givet att respondenterna uppfattat det på samma sätt ger svaren en bild av att ytterst få lärosäten följer upp användningen av öppna lärresurser. Endast sju procent av de som avgivit ett aktivt svar, antingen ja eller nej, uppger att användningen följs upp. En detaljerad analys av antalet ja-svar från de olika enskilda lärosäten som svarat på denna fråga visar att den i figuren redovisade andelen troligen är ännu lägre. Inom de sju lärosäten från vilka programansvariga uppgivit att det sker en uppföljning finns det i en majoritet av fallen andra programansvariga som i stället svarat att det inte sker någon uppföljning. Ser man i stället till övriga 19 lärosäten från vilka minst ett svar inkommit på denna fråga är svaret på frågan om uppföljning entydigt nej.

Ett antal av de som svarat ja på frågan skriver i den öppna delen av frågan att uppföljningen framförallt sker genom analys av centralt framtagna användningsstatistik. Några nämner att det också kan ske genom löpande erfarenhetsutbyte med studenter som använder resurserna och ett par respondenter lyfter fram att enskilda lärare kan göra det men i allmänhet inte på något systematiskt sätt.

Även svaret på fråga 2 om styrdokument tyder på att de centrala initiativen vad gäller öppna lärresurser är förhållandevis begränsade. Endast lite drygt var femte respondent (22 procent) uppger att det finns styrdokument om öppna lärresurser vid lärosätet. Även på denna fråga har det i flera fall inkommit motstridiga svar från programansvariga på ett och samma lärosäte varav de flesta innehåller fler nej- än ja-svar. För fyra av de tjugotre lärosäten från vilka svar inkom svarade en majoritet ja. Det motsvarar 17 procent. Noteras bör dock att nästan tre fjärdedelar av de svarande uppgav att de inte vet om det finns något sådant styrdokument. Det bidrog till att antalet som avgav svaret ja eller nej totalt sett endast uppgick till 51 personer.

Det var även endast drygt var femte respondent (22 procent) som fått information om öppna lärresurser från lärosätets bibliotek (fråga 3). De respondenter som svarat på den öppna delen av denna fråga framhåller att biblioteken i olika avseende är mycket hjälpsamma, informerar om öppna lärresurser på personalmöten och har flera resurser av detta slag att erbjuda online. Andra respondenter skriver istället att det inte i första hand är via direkt kontakt med bibliotekets personal utan via lärosätets hemsida som de kan få information om öppna lärresurser. Dessutom framhålls att tillgången till öppna lärresurser vanligtvis ingår i den inledande information som studenterna får från biblioteket. Ett exempel som nämns är ett material som lärosätets bibliotek tagit fram om akademiskt skrivande.

Bilden av hur vanligt förekommande informationen från biblioteken är ser ut på ungefär samma sätt när man summerar de inkomna svaren på lärosätetsnivå. Bland de trettio lärosäten från vilka svar inkom fanns inget där antalet programansvariga som sade sig fått information översteg antalet som inte fått det. Det partiella bortfallet på denna fråga var förhållandevis litet och svaren därmed mer lättolkade än på övriga frågor.

En fjärdedel av de svarande uppgav på fråga 4 att lärosätets bibliotek medverkat i arbetet med öppna lärresurser. Det handlar enligt fritextsvaren bland annat om att informera lärare och studerande om denna resurs och att hjälpa till med sökningen efter artiklar, e-böcker och annan litteratur. På lärosätetsnivå var det endast fyra lärosäten, 15 procent, där fler programansvariga fått information än de som inte fått det.

Enligt enkäten har biblioteket vid nästan en tredjedel av programmen varit ett stöd för att sprida de öppna lärresurser som tas fram (fråga 5). Eftersom det endast är ett begränsat antal lärare som utvecklar öppna lärresurser var det partiella bortfallet på denna fråga mycket stort. Antalet som svarade endera Ja eller Nej uppgick endast till 26 st. Det behöver dock inte nödvändigtvis betyda att svarens representativitet för den skull är sämre än vad svaren på övriga frågor är. För att avgöra det skulle en beräkning behöva göras av svarsfrekvensen bland de för vilka frågan är relevant.

Bland de svarande som använder öppna lärresurser var det dock förhållandevis många – 37 procent – som delar dem med hjälp av lärosätets bibliotek (fråga 6). På fyra av tio lärosäten är det fler eller lika många svarande som fått hjälp med detta av biblioteket än de som inte fått sådan hjälp.

Avslutande kommentar

I arbetet med att belysa hur användningen av öppna lärresurser och lärosätenas erfarenheter av dessa resurser förändrats under de senaste åren stöter man oundvikligen på många utmaningar. Likaså när man ska ge en bild av vilka styrdokument som finns, vilka utvärderingar som görs och vilken roll som biblioteken har vid användningen av öppna lärresurser. Det finns inga registerdata som kan användas för dessa ändamål, vilket får till följd att alla data måste samlas in via enkäter eller på andra liknande sätt. En första utmaning blir därför att identifiera en population som går att nå och som har förutsättningar för att svara på de frågor som ställs. Som nämndes inledningsvis har det inte varit praktiskt möjligt att vända sig till den för studien mest naturliga populationen – undervisande lärare på universitet och högskolor. Det alternativ som valts att i stället vända sig till de programansvariga innebär en begränsning då de inte alltid har inblick i vilka lärresurser som

används på programmets kurser, men den bedömning som gjorts är att flertalet programansvariga trots det haft tillräcklig god inblick i verksamheten för att kunna svara på de frågor som ställts.

En annan utmaning i denna, liksom i de flesta andra enkätundersökningar, är de problem som bortfallet av svar ger upphov. Studiens övergripande bortfall på 46 respektive 58 procent är i och för sig inte större än i de flesta andra enkätundersökningar, men undersökningens design och frågornas karaktär gör att det till detta tillkommer ett för flera frågor betydande partiellt bortfall. Det sammanhänger dels med att många respondenter valt svarsalternativet ”vet ej” på flera av frågorna, vilket delvis kan ha att göra med den tidigare nämnda begränsade insyn i valet av läresurser, dels den ambition som funnits att jämföra resultatet från enkätundersökningar som genomförts vid två olika tillfällen. Det har endast gått att identifiera ett fåtal personer som varit ansvariga för samma program på samma lärosäte såväl 2019 som 2022. Om jämförelsen begränsats till enbart dessa personer hade antalet respondenter blivit långt under det antal som krävs för att några slutsatser om förändringen mellan 2019 och 2022 ska kunna dras. Den huvudsakliga jämförelsegrupp som valts har i stället varit programmen och lärosätena i sig oavsett vilka personer som vid de båda tillfällena varit ansvariga för dessa. Vissa bortfall utöver det övergripande uppkommer även med denna ansats. Uppsättningen av program och deras inriktningar kan ha ändrats. Likaså kan flera program på ett givet lärosäte ha deltagit i enkäten vid ett tillfälle men inte vid det andra, vilket i dessa fall innebär att inga data om förändring över tid går att få fram. Den del av undersökningen som handlar om vilka styrdokument, utvärderingar och bibliotekens roll bygger enbart på svaren från enkätundersökningen 2022. Där finns därför inga av ovan beskrivna problem med att matcha svarande i den ena undersökningen mot svarande i den andra. Det förekommer trots det av andra orsaker betydande bortfallen även i denna del av undersökningen.

De ovan nämna metodmässiga utmaningarna till trots har resultaten i flera avseenden ökat kunskapen om hur användningen av och synen på öppna läresurser förändrats under de senaste åren. De har även gett ny kunskap om styrdokument och uppföljningar inom området samt vilken roll biblioteken spelar för användningen av öppna läresurser. Det kunskaps-tillskott som studien i dessa avseenden har bidragit med kan i huvudsak sammanfattas i följande fem slutsatser:

- *Användningen av öppna läresurser har med största sannolikhet ökat.* Den registrerade ökningen mellan 2019 och 2022 av andelen som uppgett sig använda öppna läresurser är så stor att det skulle krävas radikalt annorlunda svar från de som inte deltog i undersökningen för att bilden ska ändra till en nedgång i stället för en uppgång. För den av frågans specifikation som handlar om huruvida öppna läresurser används i åtminstone någon av programmets kurser skulle det krävas att andelen ja-svar i bortfallet 2022 inte ens når upp till halva den andel som registrerades bland de svarande⁴⁵. För den andra

⁴⁵ Detta givet att förändringen mellan 2019 och 2022 bland de som ingår i bortfallet inte går i rakt motsatt riktning, det vill säga att deras användning av resurser genomsnittligt sett minskat. Ett sådant scenario förutsätter att de bakomliggande strukturella skillnaderna mellan de svarande och icke svarande har ändrat karaktär på ett sätt som till exempel fått till följd att de som tidigare har använt öppna läresurser i mindre utsträckning än vad

specifikationen, som handlade om huruvida öppna lärresurser används i minst hälften av programmets kurser, skulle det ha krävts att så gott som ingen i bortfallet svarat ja på den frågan för att den ökning som registrerats skulle ha vänts till sin motsatts. Den bortfallsanalys som genomförts visar visserligen att den registrerade ökningen till viss del kan ha att göra med att program där betydande förändring skett i användningen av öppna lärresurser tenderar att ha något högre svarsfrekvens än övriga men sambandet mellan förändring och svarsfrekvens är för svagt för att det skulle kunna ha någon betydande inverkan på den slutsats som dras. Även om det förefaller troligt att det skett en ökning av användningen går det inte att utifrån det datamaterial som samlats in dra några mer precisa slutsatser om hur stor ökningen är.

- *Även utvecklingen av egna lärresurser som görs tillgängliga för andra tycks ha ökat.* Den registrerade ökningen av andelen som utvecklar egna öppna lärresurser som görs tillgängliga för andra är i likhet med den ovan beskrivna användningen av resurser så stor att det skulle krävas betydande avvikelser i svaren bland de som ingår i bortfallet för att det i stället för en uppgång ska handla om en nedgång. Ökningen bland dessa skulle behöva var mindre än en fjärdedel av den som uppmättes bland de svarande för att den dragna slutsatsen skulle kunna visa sig vara felaktig.¹ Slutsatsen stärks dessutom av de svar som kom från de svarspopulationer som avgränsats till program respektive personer som svarat på frågan vid båda tillfällena. Bland dessa var ökningen mellan 2019 och 2022 något större än vad den var i svarspopulationen som helhet. Även för denna fråga finns det en tendens till att program med stor ökning av andel ja-svar är överrepresenterade men sambandet mellan svarsfrekvens och ökningen av ja-svaren är svagt.
- *Andelen som upplever problem i användandet av öppna lärresurser är fortsatt låg.* Den uppmätta andelen som, givet att man använder eller har använt öppna lärresurser, upplevt problem med detta förefaller utifrån såväl 2019 som 2022 års undersökning vara låg. Ser man till de program som svarade vid båda tillfällena, det vill säga den svarspopulation som är speciellt framtagen för att mäta förändring över tid, så förefaller förekomsten av problem ha ökat något. Andelen är dock fortsatt lågt även för denna svarspopulation. Det handlar inte ens om var åttonde användare. Bland de unika individer som svarade vid båda tillfällena har andelen minskat. De problem som kan finnas och som omnämns i frisvarstexterna förefaller därför inte ha någon stor omfattning vare sig nu eller tidigare.
- *Många uppger sig ha dålig kännedom och kunskap om öppna lärresurser.* På den fråga om skälen till att de inte använder öppna lärresurser som ställts till de som uppger att de inte använder sådana framhåller många att det framför allt har att göra med bristande kännedom på och dålig kunskap om denna resurs. Dessa skäl angavs betydligt oftare än de som formulerats i övriga svarsalternativ. Den bristande kännedomen och okunskapen förefaller inte ha minskat mellan 2019 och 2022 trots den ökade uppmärksamhet som öppna lärresurser fått inte minst i samband med pandemin. Sett i förhållande till med andra skäl har de snarare tenderat att ökat något. Oavsett hur bortfallet på denna fråga kan tänkas se ut ger de insamlade svaren tydliga belägg för att insatser i syfte att öka

övriga gör, inte enbart följt med i den allmänna utvecklingen utan istället tenderar att idag vara flitigare användare än vad övriga är och vise versa.

kunskapen om öppna lärresurser är välbehövliga. Detta för att fler ska få kännedom om de möjligheter som kan skapas med öppna lärresurser och som andra respondenter i de båda enkätundersökningarnas fritextsvar vittnat om. Det handlar bland annat om att det ger lärarna tillgång till undervisningsmaterial som är svårt att få fram på annat sätt och att det fördjupar innehållet i de kurser som ges. Flera respondenter vittnar dessutom om att studenterna efterfrågar öppna lärresurser av bland annat kostnadsskäl och att de oftast kommer till användning i samband med individuella fördjupningsstudier. De bidrar också enligt flera till att utveckla de för det livslånga lärandet viktiga förmågorna att upptäcka, utforska och granska öppna resurser.

- *Fyra av programmen – biomedicinska analytiker-, dietist-, läkar- och tandtekniker – har en svarsfrekvens som medger större säkerhet i tolkningen av svaren.* Biomedicinska analytikerprogrammet hade en relativ svarsfrekvens 2022 som var 85 procent högre än genomsnittet. Inom dietist-, läkar- och tandteknikerprogrammen var svarsfrekvensen nästa två och en halv gång så stor som det uppmätta genomsnittet. För dessa program går det därför att dra mer säkra slutsatser än för övriga program. För dietister och biomedicinska analytikerna handlar dessa slutsatser om att det blivit vanligare att öppna lärresurser används fast då ofta endast i liten skala (enstaka kurser inom programmet), samtidigt som utveckling och spridning av egna sådana resurser varit oförändrad eller minskat något. Även på tandteknikerprogrammet är det främst användningen i liten skala som ökat men där har även benägenheten att utveckla egna lärresurser som delas till andra ökat. De mest entydiga förändringarna har skett på läkarprogrammet. Där har användningen i såväl liten som större skala ökat, samtidigt som de även blivit mer benägna att utveckla egna lärresurser som delas med andra. I fritextsvaren nämns också att samråd om användandet av öppna lärresurser har ägt rum mellan ansvariga för läkarprogram på de svenska lärosätena.
- *Få lärosäten följer upp eller har styrdokument om öppna lärresurser men biblioteken tycks spela en betydelsefull roll för de som vill använda dessa resurser.* Endast lite drygt var femte respondent uppger att det finns styrdokument om öppna lärresurser vid lärosätet och få följer upp användningen av dessa. Andelen som säger att de fått information om sådana resurser från lärosätets bibliotek var liten men bland de som använder öppna lärresurser tycks bilden av bibliotekens roll vara mer positiv. Nästan var tredje av de som utvecklar egna lärresurser uppger att biblioteket varit ett stöd för dem vid spridningen av dessa och så många som 37 procent av de som tar fram egna öppna lärresurser delar dem med hjälp av lärosätets bibliotek.

Sändlista för enkäten

Enkäten har vid det ena eller vid båda tillfällena sänts ut till alla medarbetare på landets lärosäten som är ansvariga för de program som leder fram till någon av följande examina:

Agronomexamen	Läkarexamen
Apotekarexamen	Officersexamen
Arbetssterapeutexamen	Optikerexamen
Arkitektexamen	Ortopedingenjörsexamen
Audionomexamen	Psykologexamen
Barnmorskeexamen	Psyko-terapeutexamen
Biomedicinsk analytikerexamen	Receptarieexamen
Brandingenjörsexamen	Röntgensjuksköterskeexamen
Civilekonomexamen	Sjukhusfysikerexamen
Civilingenjörsexamen	Sjuksköterskeexamen
Designingenjör	Specialistsjuksköterskeexamen
Dietistexamen	Sjöingenjörsexamen
Folkhögskollärarexamen	Sjökaptensexamen
Fysioterapeutexamen	Skogsmästarexamen
Förskollärarexamen	Socionomexamen
Grundlärarexamen	Speciallärarexamen
Hippologexamen	Specialpedagogexamen
Hälso- och sjukvårdskuratorsexamen	Studie- och yrkesvägledarexamen
Högskoleingenjörsexamen	Tandhygienistexamen
Juristexamen	Tandläkarexamen
Jägmästarexamen	Tandteknikerexamen
Konstnärlig magister- eller masterexamen	Trädgårdsingenjörsexamen
Landskapsarkitektexamen	Veterinärexamen
Landskapsingenjörsexamen	Yrkeslärarexamen
Lantmästarexamen	Ämneslärarexamen
Logopedexamen	

Bilaga 2 – Resultat från enkät till lärosätesbiblioteken

Bakgrund och grundfakta

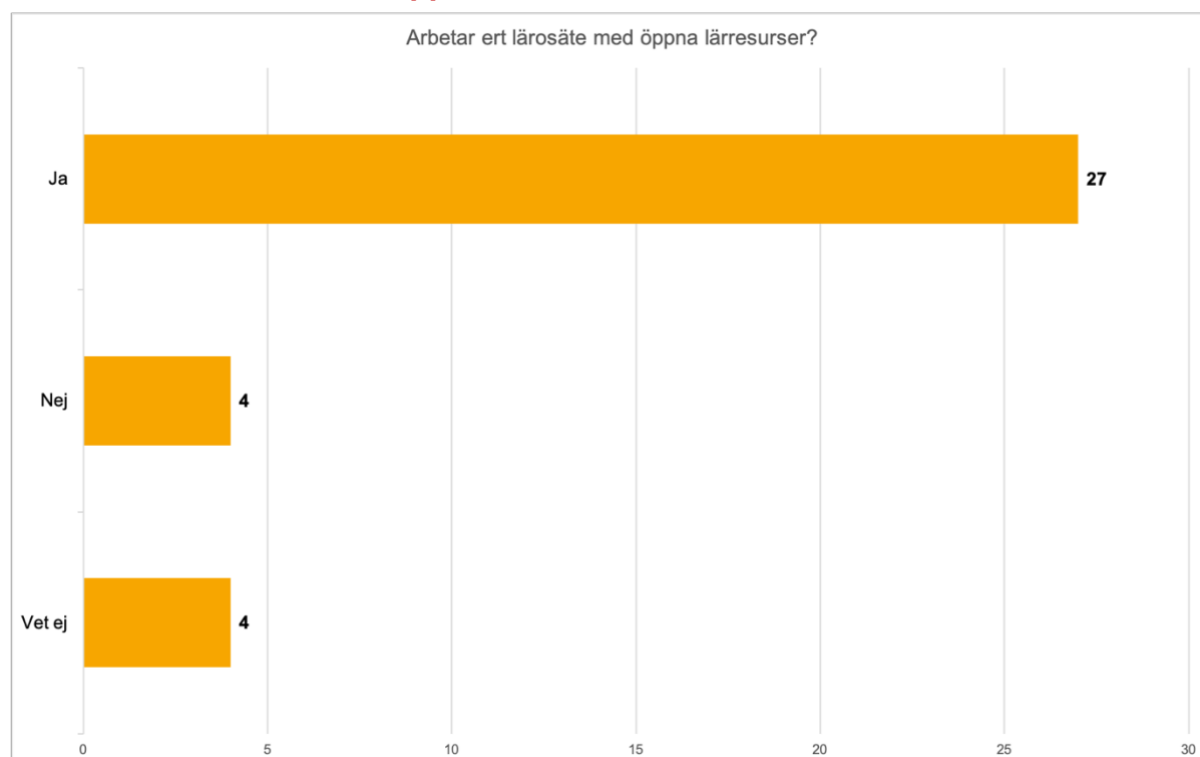
Som en del av Kungliga bibliotekets uppdrag från regeringen att kartlägga och analysera användningen av öppna lärresurser skickades en enkät om användningen av öppna lärresurser till svenska lärosätesbibliotek.

Enkäten skickades till bibliotekschefer vid 36 lärosätesbibliotek. Enkäten kunde besvaras under perioden 17 maj 2022 till 14 juni 2022. Svar inkom från 35 lärosätesbibliotek.

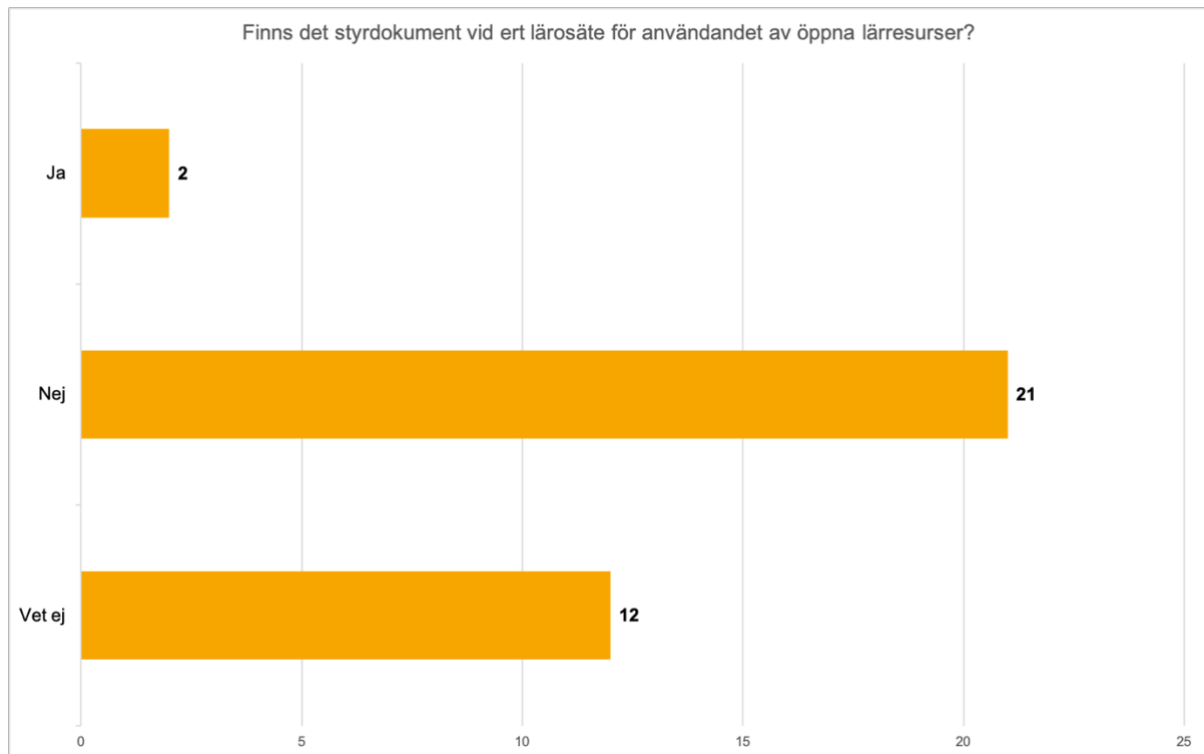
Resultat från enkäten

Nedan presenteras resultat från samtliga frågor i enkäten. Till vissa frågor gavs endast möjligheten att svara med fritext. Dessa resultat redovisas inte. Till flera av frågorna fanns möjligheten att specificera sitt svar med fritext. Dessa resultatet redovisas inte heller. Dessa fritextsvar ligger dock till grund för analysen som gjorts i huvudredovisningen.

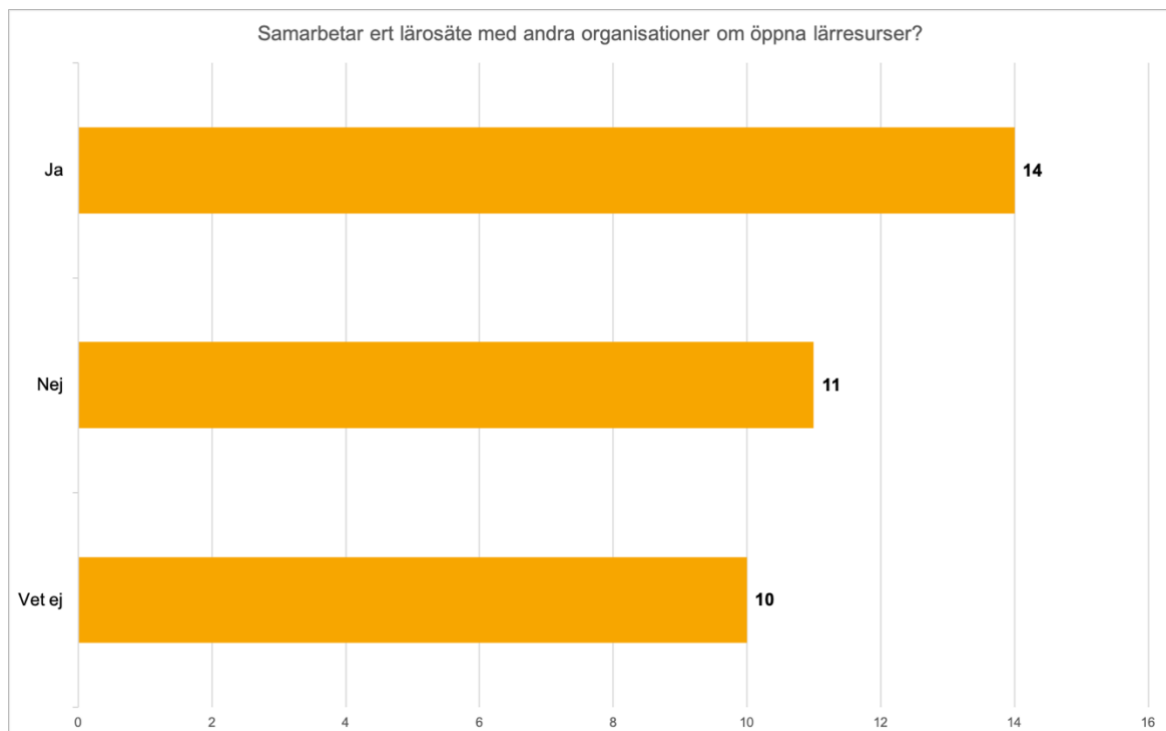
Arbetar ert lärosäte med öppna lärresurser?

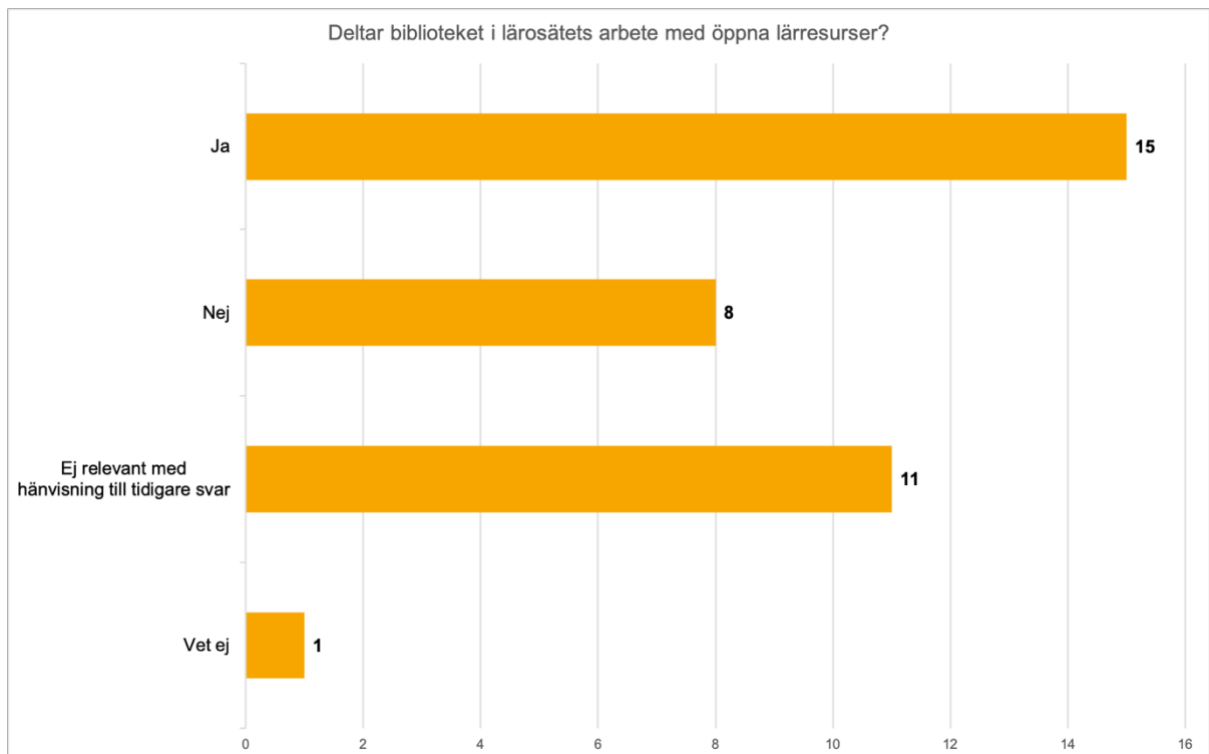
Finns det styrdokument vid ert lärosäte för användandet av öppna lärresurser?

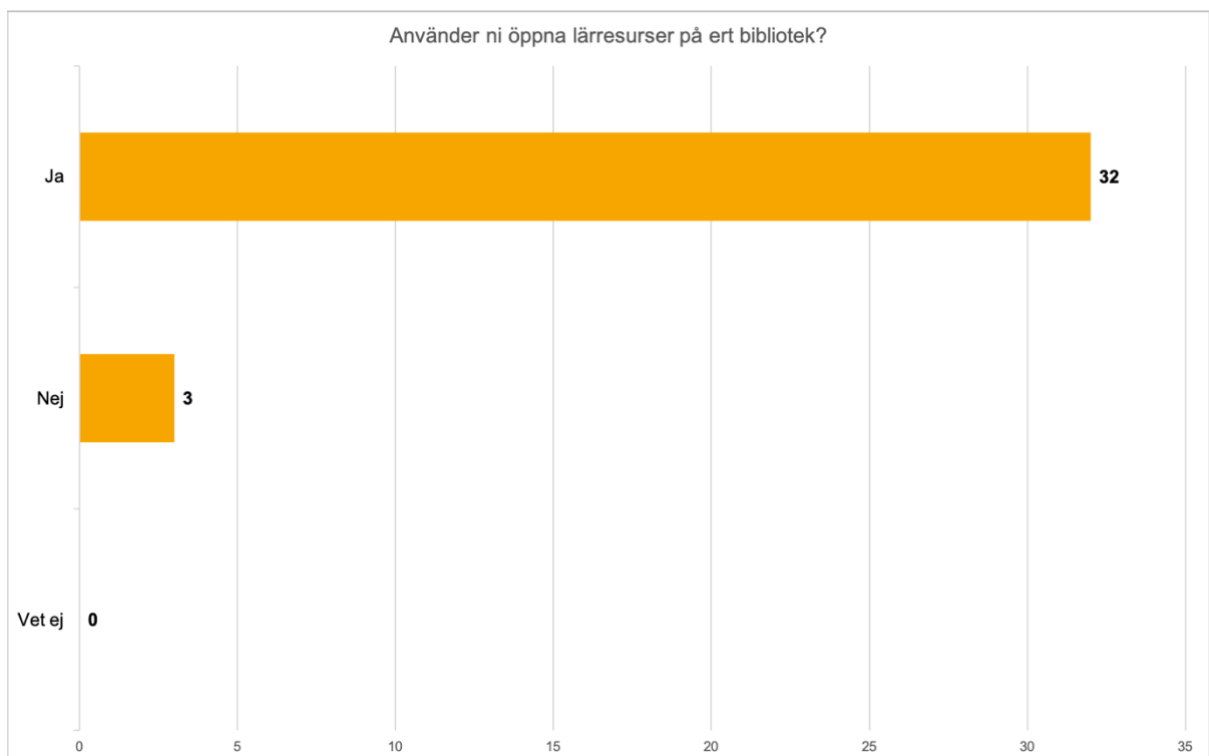
Samarbetar ert lärosäte med andra organisationer om öppna lärresurser?

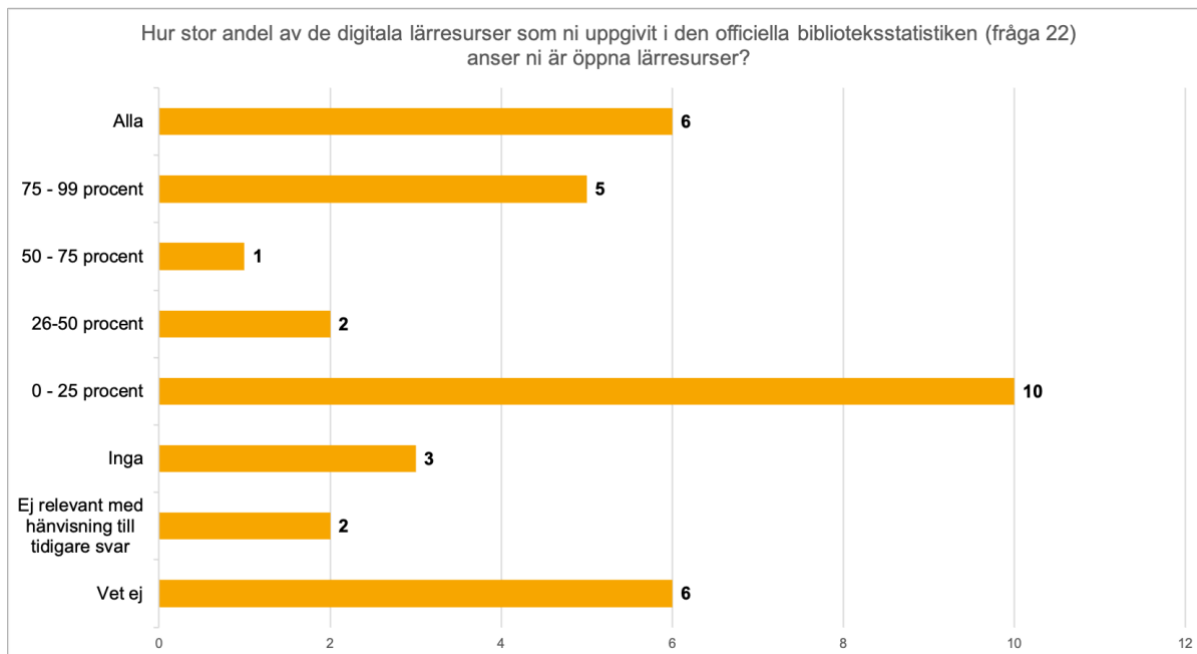
Deltar biblioteket i lärosätets arbete med öppna lärresurser?

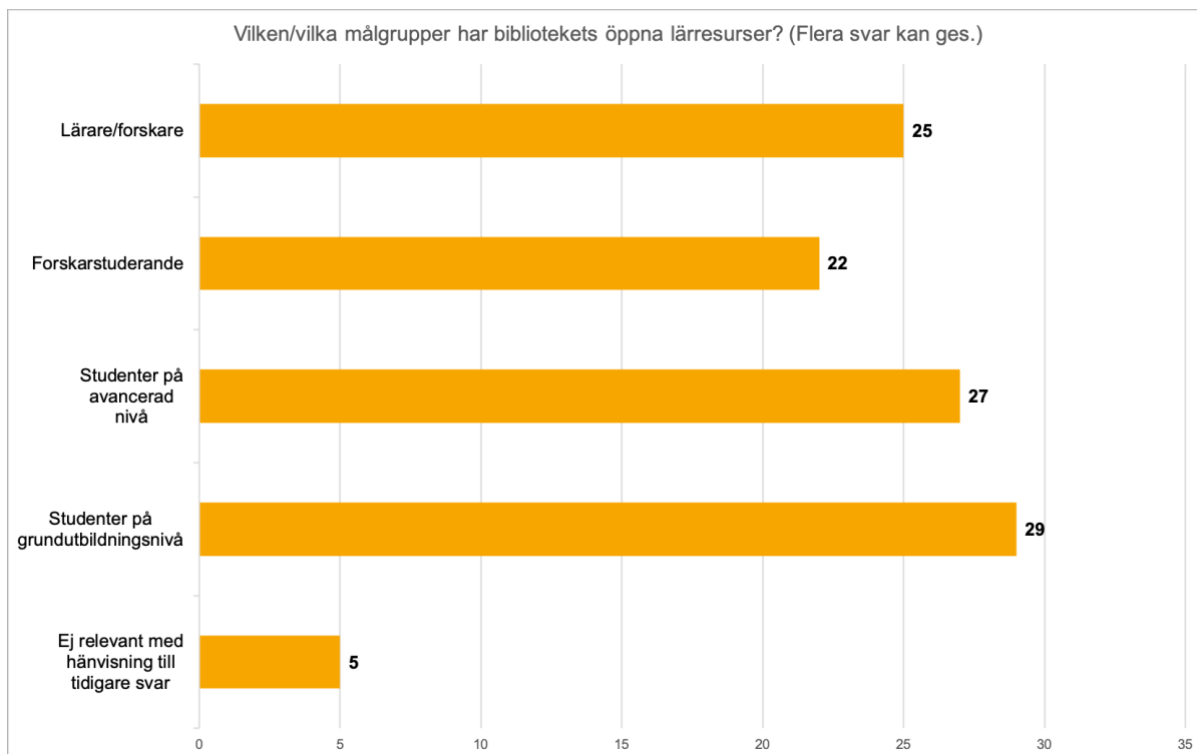
Använder ni öppna lärresurser på ert bibliotek?

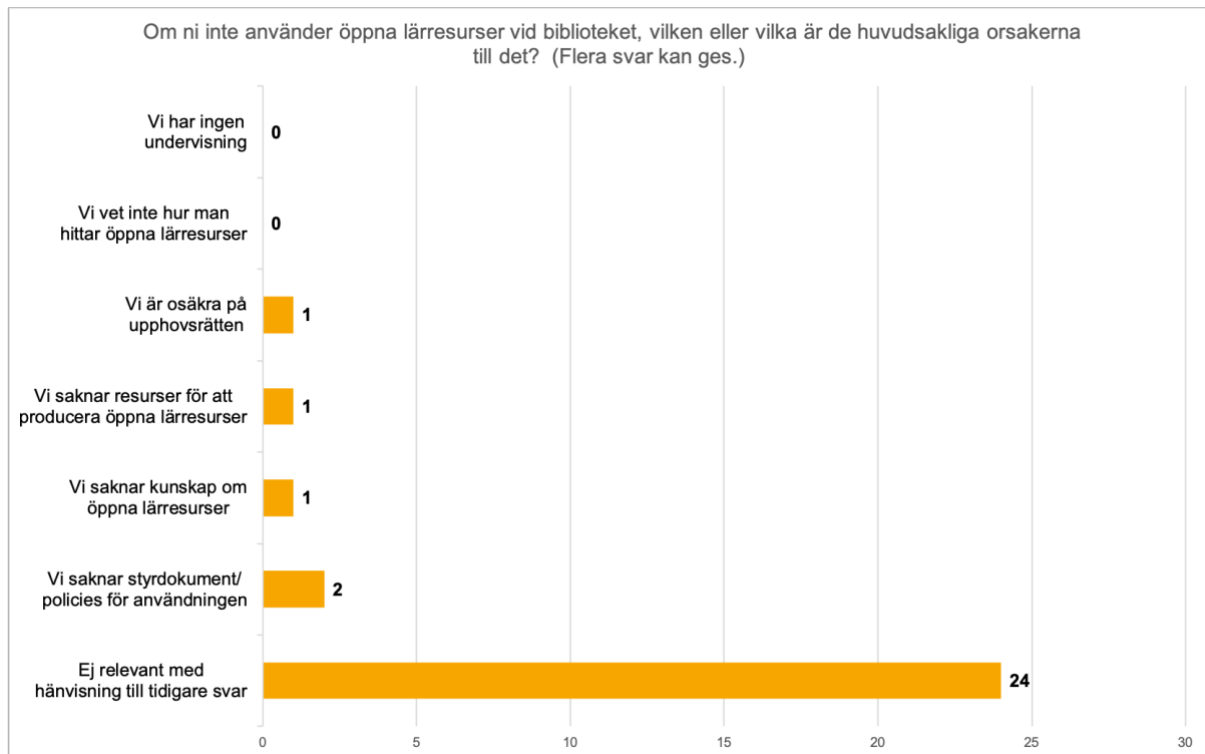
Hur stor andel av de digitala lärresurserna som ni uppgivit i den officiella biblioteksstatistiken (fråga 22) anser ni är öppna lärresurser?

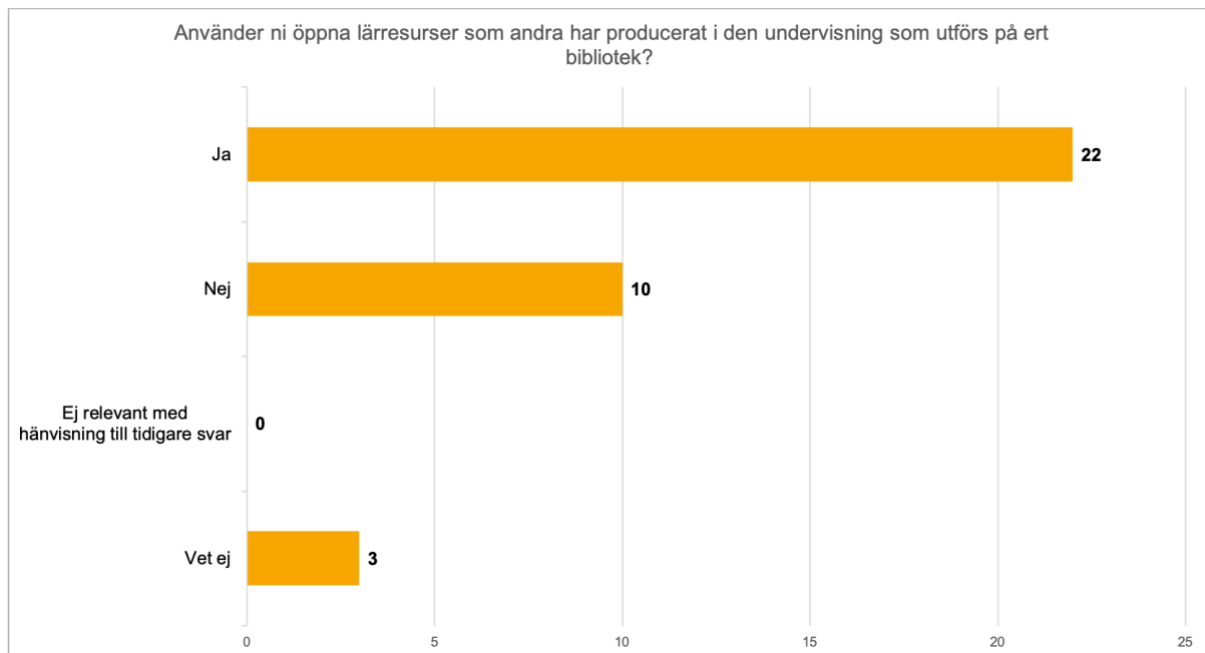
Vilken/vilka målgrupper har bibliotekets öppna lärresurser? (Flera svar kan ges.)

Om ni inte använder öppna lärresurser vid biblioteket, vilken eller vilka är de huvudsakliga orsakerna till det? (Flera svar kan ges.)

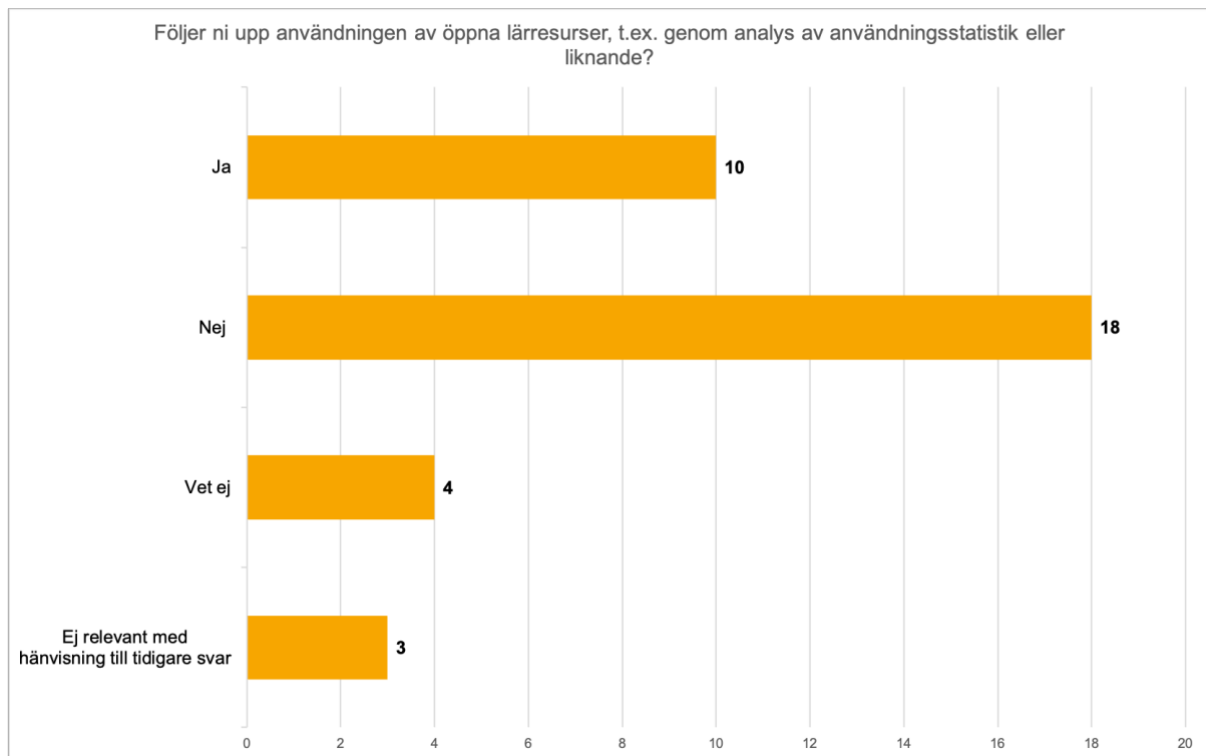
Använder ni öppna lärresurser som andra har producerat i den undervisning som utförs på ert bibliotek?

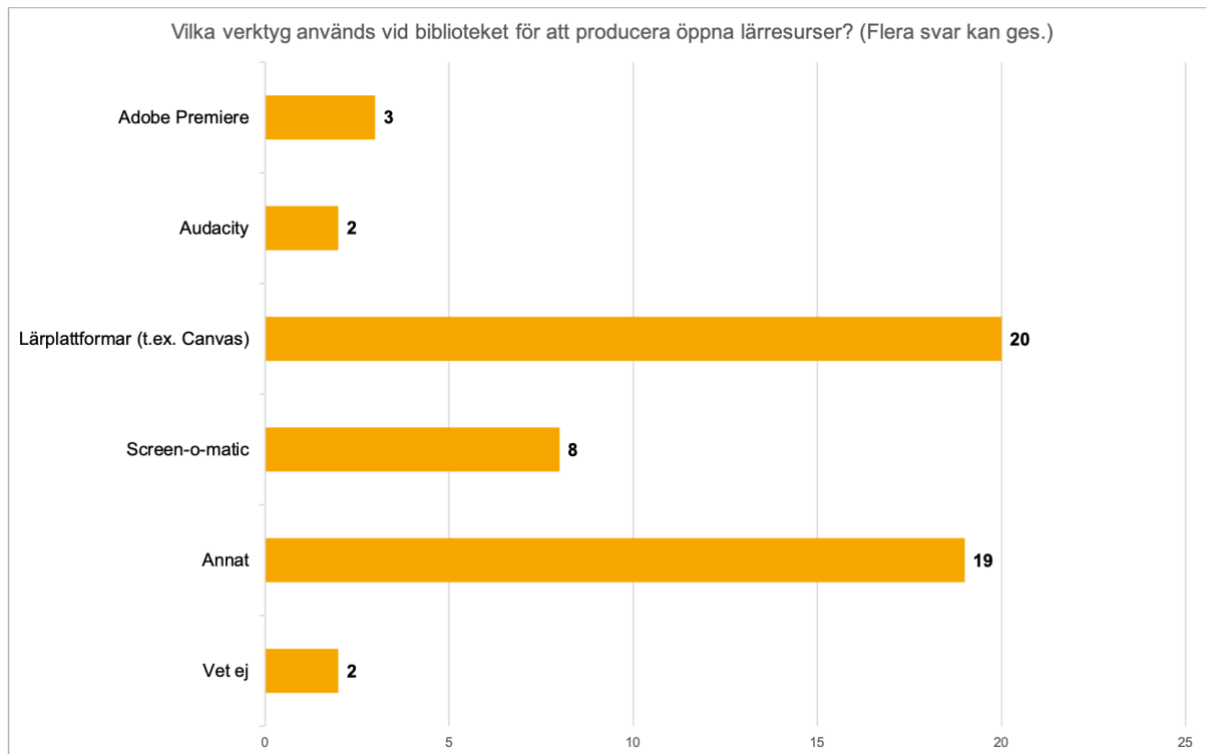
Om ni har omarbetat andras lärresurser, beskriv gärna hur ni går tillväga och hur urvalet av dessa sker

Fritextsvar, resultat redovisas ej.

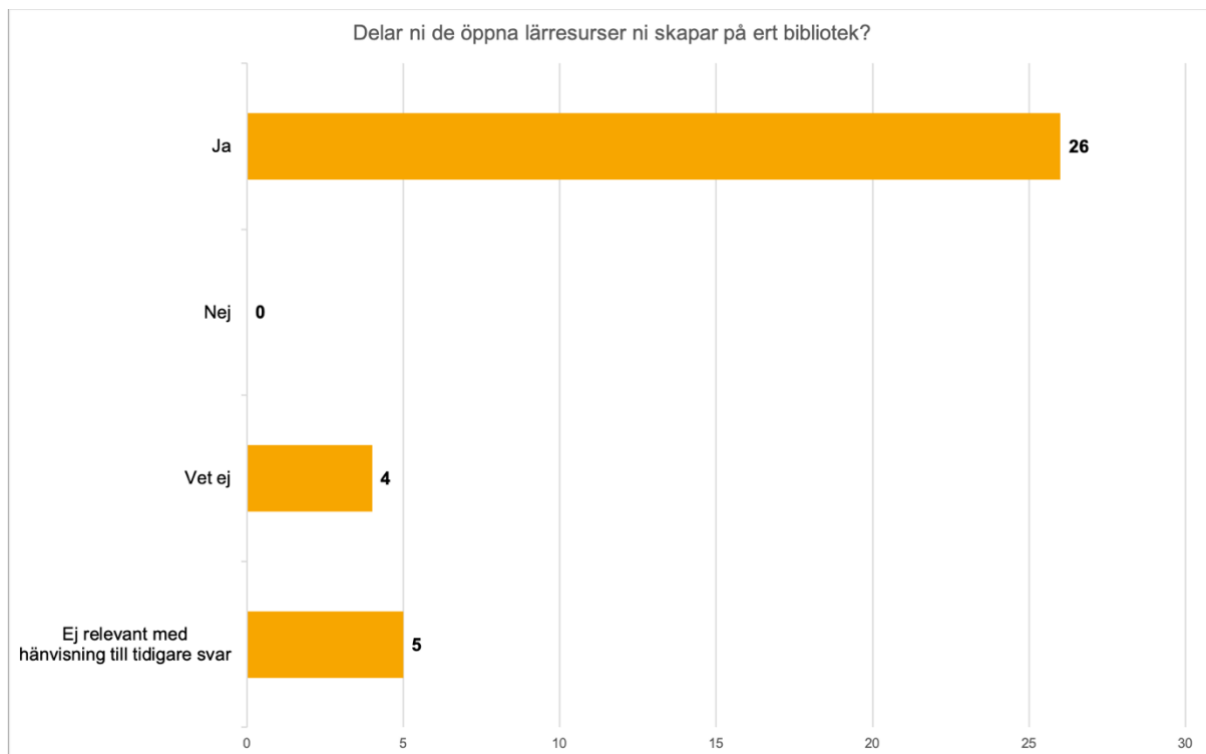
Följer ni upp användningen av öppna lärresurser, t.ex. genom analys av användningsstatistik eller liknande?

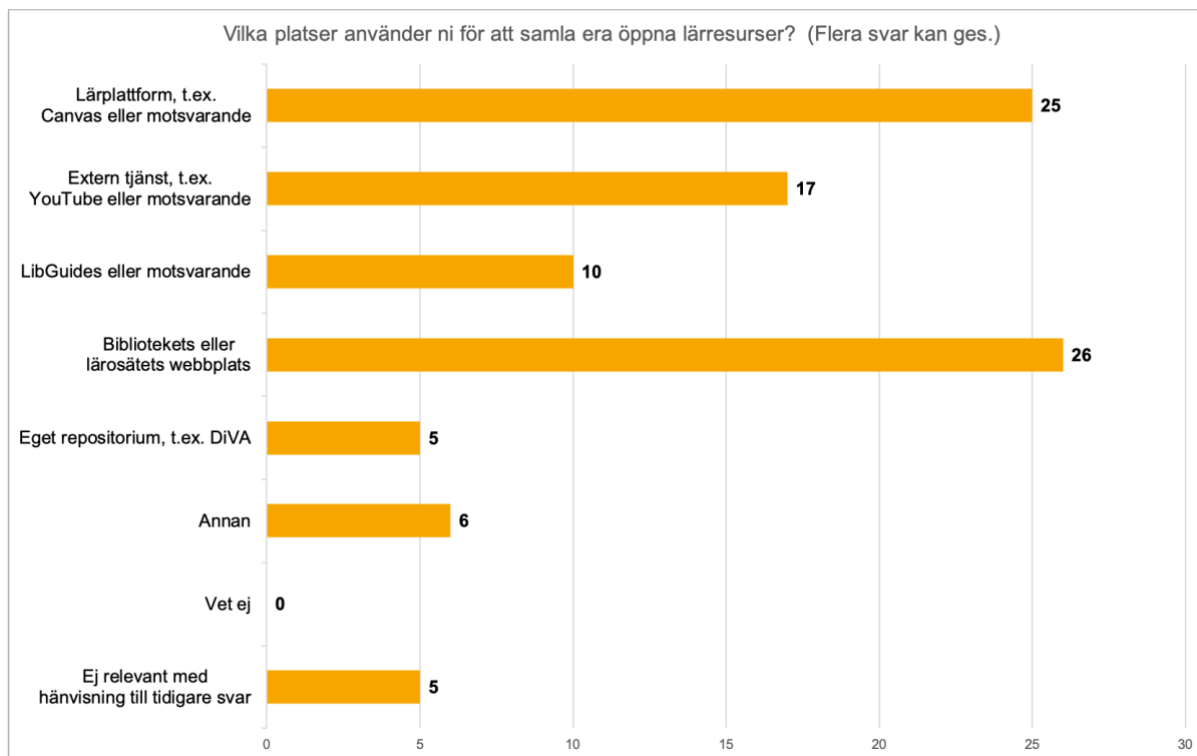
Vilka verktyg används vid biblioteket för att producera öppna lärresurser? (Flera svar kan ges.)

Delar ni de öppna lärresurser ni skapar på ert bibliotek?

**Vilka platser använder ni för att samla era öppna lärresurser?
(Flera svar kan ges.)**

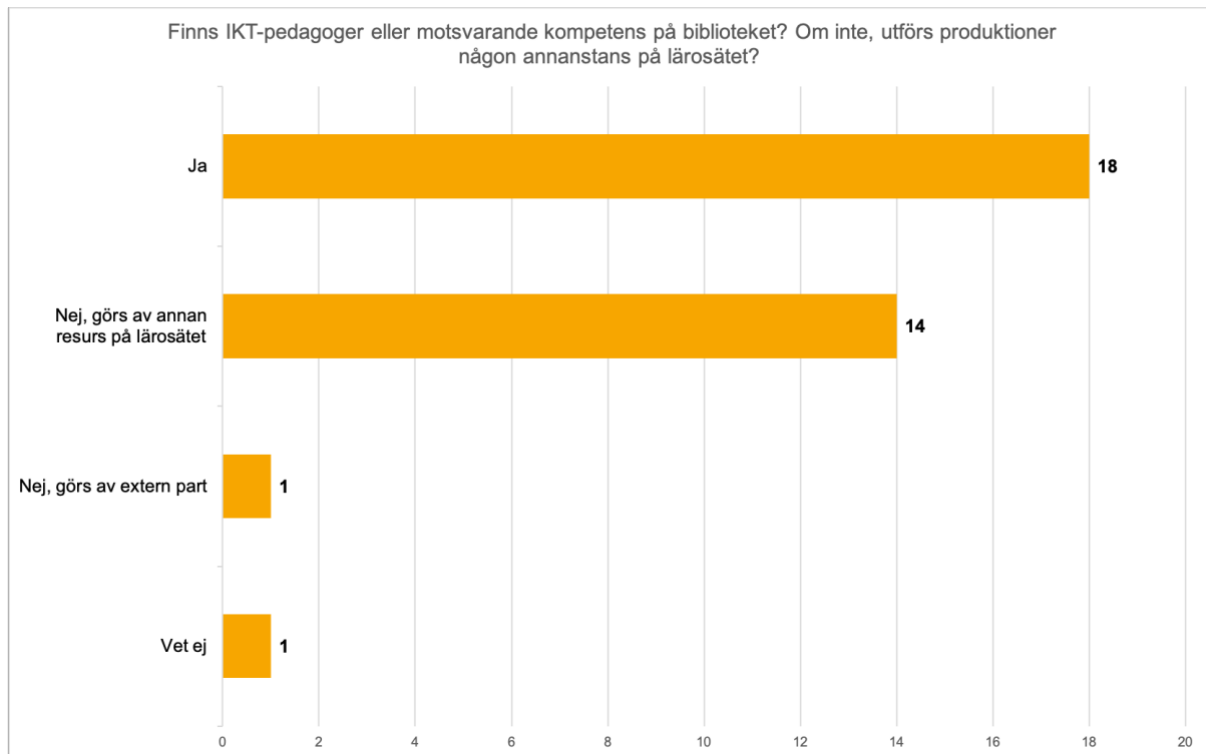
Beskriv hur videor ni producerar och använder i undervisningssammanhang samlas och publiceras

Fritextsvar, resultat redovisas ej.

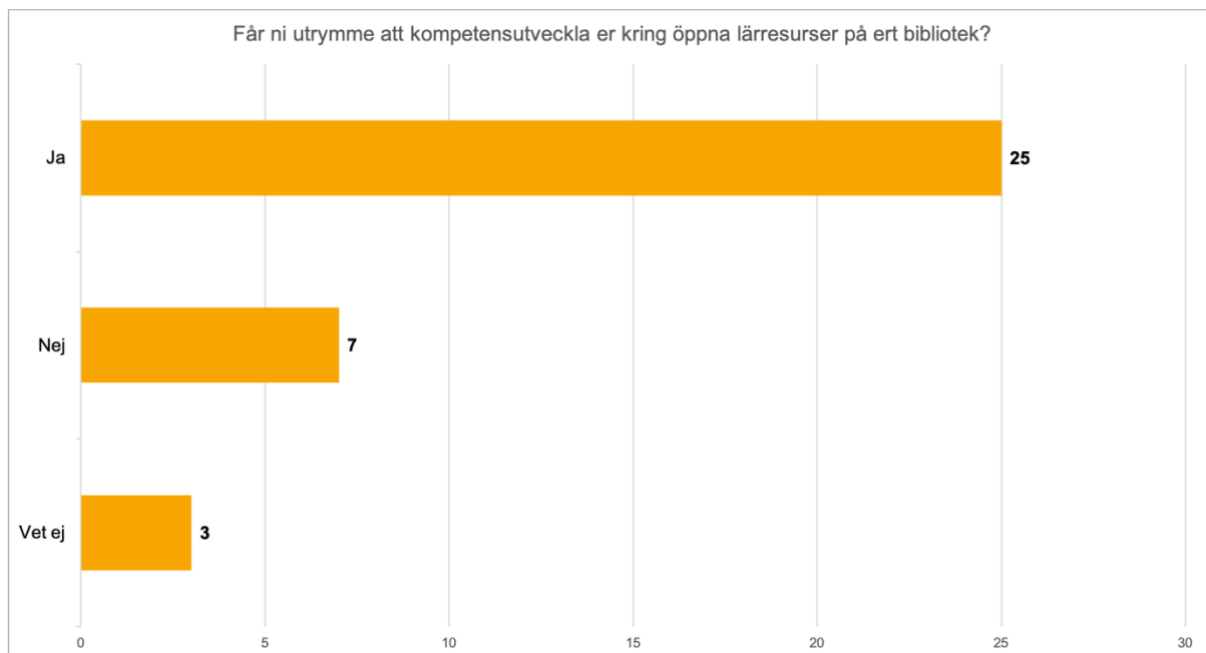
Hur gör ni för att medvetandegöra andra inom lärosätet/biblioteket om de resurser ni skapat, eller om resurser som görs av extern part?

Fritextsvar, resultat redovisas ej.

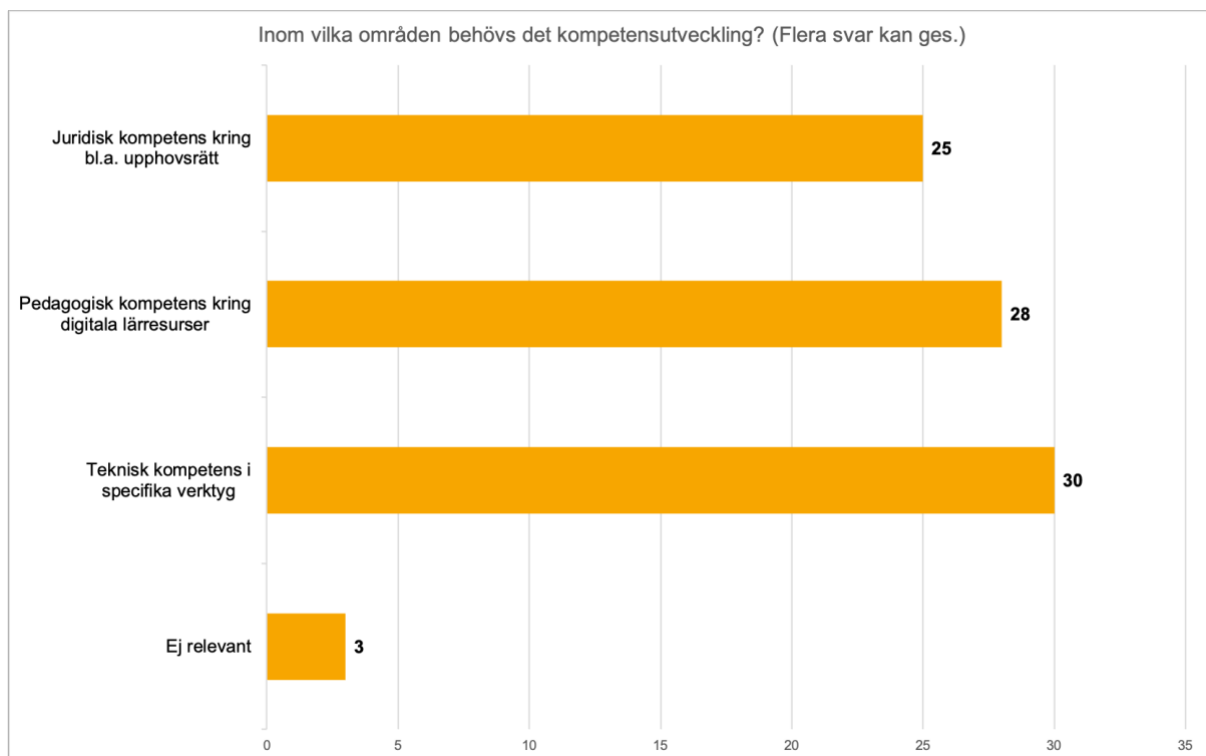
Finns IKT-pedagoger eller motsvarande kompetens på biblioteket? Om inte, utförs produktioner någon annanstans på lärosätet?

Får ni utrymme att kompetensutveckla er kring öppna lärresurser på ert bibliotek?

Inom vilka områden behövs det kompetensutveckling? (Flera svar kan ges.)

Beskriv gärna vilka möjligheter och hinder ni ser för användningen av öppna läresurser i er verksamhet

Fritextsvar, resultat redovisas ej.

Är det något som inte är berört i enkäten om öppna läresurser som du vill framföra eller har du synpunkter på enkäten?

Fritextsvar, resultat redovisas ej.

Bilaga 3 – Aktiviteter och deltagande i arrangemang

Inom ramen för uppdraget har följande aktiviteter och dialogtillfällen med berörda myndigheter, organisationer och personer genomförts:

- Konferensen Mötesplats OER, 25 november 2021
- Myndigheten för tillgängliga medier, 28 januari 2022
- Sveriges förenade studentkårer, 14 februari 2022
- Digisam, 21 februari 2022
- Digitekets förvaltningsråd, 15 mars 2022
- Sveriges Kommuner och Regioner, 30 mars 2022
- Konferensen Digikult: Öppna lärresor - för alla rätt till utbildning, 7 april 2022
- Workshop med företrädare region- och folkbibliotek 8 april 2022
- Grupptervju med skolbibliotekarier, 13 juni 2022
- Intervjuer med experter har genomförts med följande personer, juni - oktober 2022:
 - Ebba Ossiannilsson, professor, Victoria University of Wellington NZ, ICDE OER Advocacy Committee
 - Alastair Creelman, specialist, e-lärande och distansutbildning, Universitetsbiblioteket, Linnéuniversitetet
 - Jörg Pareigis, enhetschef, Universitetspedagogiska enheten, Karlstads universitet
 - Josefine Hellroth Larsson, projektledare, Utbildning och lärande, Wikimedia Sverige
 - Martin Weller, professor, Institute of Educational Technology, The Open University UK
 - Rob Farrow, senior research fellow, Institute of Educational Technology, The Open University UK
- Workshop med företrädare för lärosätesbiblioteken, 25 augusti 2022
- Svenska Riksorganisationen för Öppen Flexibel Distansutbildnings höstkonferens, 23 september 2022
- Rundabordssamtal med representanter från följande myndigheter och organisationer: Skolverket, Sveriges universitets- och högskoleförbund (Expertgruppen för lärosätesbiblioteken), Sveriges förenade studentkårer, Universitets- och högskolerådet, Universitetskanslersämbetet, Vetenskapsrådet och Wikimedia Sverige; 29 september 2022

Kungliga biblioteket

Besöksadress: Humlegården
Box 5039, 102 41 Stockholm
Telefon: 010-709 30 00
www.kb.se